

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

Bakalářská práce

2008

Tereza Heiderová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Tereza Heiderová

TEOLOGÁLNÍ CTNOSTI V POEZII TEREZIE Z LISIEUX

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Pavel Vojtěch Kohut Th.D. OCD

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 30. dubna 2008

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. TEOLOGÁLNÍ CTNOSTI.....	7
3. TEREZIINA POETICKÁ TVORBA.....	10
3.1 Časové ohraničení.....	10
3.2 Adresáti.....	10
3.3 Tereziino sebepojetí básnířky.....	11
3.4 Inspirační zdroje.....	13
3.5 Tereziina poezie v kontextu celé její tvorby.....	13
4. TEOLOGÁLNÍ VÍRA V TEREZIINĚ POEZII.....	15
4.1 <i>Fides qua</i>	15
4.2 <i>Fides quae</i>	16
4.3 Víra podrobená zkoušce.....	16
4.4 Víra Mariina.....	18
5. TEOLOGÁLNÍ NADĚJE V TEREZIINĚ POEZII.....	20
5.1 Naděje a chudoba.....	20
5.2 Tereziina konkrétní očekávání.....	21
5.3 Naděje a důvěra.....	24
6. TEOLOGÁLNÍ LÁSKA V TEREZIINĚ POEZII.....	26
6.1 Žít z lásky.....	27
6.1.1 Žít z lásky Otce a Syna.....	27
6.1.2 Mít v sobě samého Ježíše.....	28
6.1.3 Žít životem Ježíše.....	29
6.1.4 Nepostavit si na zemi stan.....	30
6.1.5 Dávat bez míry.....	31
6.1.6 Oheň lásky.....	32
6.1.7 Láska jako milost.....	33
6.1.8 Plody lásky.....	33
6.1.9 Vzor lásky v Marii Magdaleně.....	34
6.1.10 Smrt láskou.....	35
6.2 <i>Jak chce Terezie milovat</i>	36
6.2.1 Dělat Ježíši radost.....	36
6.2.2 Vše proměňovat v lásku.....	37

6.2.3 Milovat Ježíše jeho láskou.....	38
6.3 <i>Odevzdanost jako výraz lásky</i>	38
6.3.1 Metafora vztahu lásky a odevzdanosti.....	39
6.3.2 Hlavní rysy odevzdanosti.....	40
7. PROLÍNÁNÍ VÍRY, NADĚJE A LÁSKY V TEREZIINĚ POEZII.....	43
7.1 <i>Naděje a láska opřené o víru</i>	43
7.2 <i>Víra opřená o naději a lásku</i>	44
7.3 <i>Láska jako cesta k Tereziině naději</i>	44
8. ZÁVĚR.....	46
SEZNAM LITERATURY.....	50
ANGLICKÁ ANOTACE	53

1. ÚVOD

V naší práci se budeme zabývat teologálními ctnostmi v poezii Terezie z Lisieux. Tereziina poetická tvorba je, na rozdíl od jejích autobiografických spisů, poměrně málo známa. V českém prostředí existuje jen krátký výbor z Tereziiných básní, který čítá 24 textů z celkového počtu 54, nepočítáme-li básně nedokončené. V českém výboru jsou navíc některé texty uvedeny ve zkrácené verzi.

Tendence podceňovat Tereziinu poezii není jen českou záležitostí. I ve Francii se badatelé začali o tuto část Tereziiny tvorby hlouběji zajímat teprve v poměrně nedávné době. Rádi bychom tak českému prostředí zprostředkovali některé výsledky jejich analýz, spolu s Tereziinými verši, které doposud nebyly do češtiny přeloženy. Ve své práci budeme vycházet především z francouzského vydání Tereziiných sebraných spisů z roku 1992. Její poezie je zde opatřena kvalitním úvodem a každá báseň vlastním komentářem. Při svém překladu Tereziiných veršů do češtiny se nebudeme snažit o zachování rýmů a počtu slabik, jako je tomu v českém výboru, ale o obsahovou přesnost.

Tereziina poezie je velmi bohatým materiálem. My budeme tento materiál sledovat zejména z teologálního úhlu pohledu. To znamená, jakým způsobem jsou v něm doloženy ctnosti víry, naděje a lásky, díky kterým se rozvíjí teologální život člověka. Nejprve vysvětlíme samotné pojmy „teologální“, „teologální ctnosti“. Poté budeme stručně charakterizovat Tereziinu poezii jako takovou. V následujících krocích se postupně zaměříme na jednotlivé teologální ctnosti. V závěru poukážeme na to, nakolik ony ctnosti nejsou různými, navzájem oddělenými grady, ale jediným pohybem na cestě ke svatosti.

Ve své práci budeme využívat i Tereziiny autobiografické spisy a dopisy, na podporu tvrzení vycházejících z rozboru básní. Sondy do Tereziiny prozaické tvorby, vzhledem k rozsahu naší práce, však omezíme na minimum.

2. TEOLOGÁLNÍ CTNOSTI

Nejprve si vymežeme pojem *teologální ctnost* a poté se pokusíme poukázat na specifičnost každé z teologálních ctností i na jejich vzájemnou provázanost.

O teologálních či také božských nebo teologických ctnostech by se dalo psát velmi dlouze. Mohli bychom se na ně dívat z různých úhlů pohledu. My však jen stručně nastíníme to podstatné, co je nezbytné pro vlastní cíl naší práce, tj. pro hledání konkrétního výrazu těchto ctností v poezii Terezie z Lisieux. Při vlastním rozboru Tereziiných básní se opět dotkneme i obecného významu těchto ctností. V našem stručném úvodu do problematiky teologálních ctností se budeme opírat zejména o *Quaestio LXII. Teologické sumy* Tomáše Akvinského.¹

Svatý Tomáš říká, že vedle mravních a intelektuálních ctností existují ctnosti teologální (*virtutes theologicae*). Rozdíl mezi nimi je v tom, že teologální ctnosti zaměřují člověka k jeho nadpřirozenému cíli, zatímco ony prvně jmenované mu pomáhají v dosažení cíle přirozeného. Tomáš cituje z Petrova listu, kde se praví, že díky Kristu můžeme mít „účasť na božské přirozenosti“ (2 Petr 1,4). Tuto účast nám zajišťují právě ony teologální ctnosti. Ony mají za svůj předmět samotného Boha, přímo nás na Boha zaměřují a také přímo od Boha pocházejí. Nezískáváme je nějakým úsilím, jsou nám Bohem vlity. Jiná otázka je, že se máme přičiňovat o to, aby se v nás tyto ctnosti rozvíjely. Jak trefně poznamenává Pavel Vojtěch Kohut, teologální ctnost je zároveň dar a úkol.²

Za teologální ctnosti bývají tradičně označovány víra, naděje a láska. Tato tradice se opírá zejména o slova apoštola Pavla. V pavlovských spisech nalézáme následující výroky: „Nyní trvá víra, naděje a láska, tato trojice“ (1 Kor 13,13); „Před naším Bohem a Otcem vzpomínáme bez přestání, jak je vaše víra účinná, láska obětavá a naděje v našeho Pána Ježíše vytrvalá“ (1 Sol 1,3); „Slyšeli jsme totiž o vaší víře ve spojení s Kristem Ježíšem a o vaší lásce ke všem věřícím, a to pro naději (na odměnu), která je vám připravena v nebi“ (Kol 1,4-5).³ Conrad de Meester uvádí, že teologální rozměr mohou mít i jiné ctnosti, například důvěra, která hraje v duchovním životě svaté Terezie z Lisieux klíčovou roli.⁴ Důvěru však je, dle Meestera, možno zařadit do linie naděje.⁵ Další, pro Terezii charakteristickou ctností,

¹ Tomáš AKVINSKÝ: *Summa theologica*, Augustae Taurinorum, 1893, t.II, quaest. LXII., art. I-IV., 333-337.

² Srov. <http://ktf.cuni.cz/~kohut/st/schema4.doc>

³ Srov. dále Gal 5,5-6; Řím 5,1-5; Ef 1,15-18; Žid 10,22-24; 1 Petr 1,21-22.

⁴ Conrad de MEESTER: *Dynamique de la confiance*, Paris: Editions du cerf, 1995. Dále jen op. cit. Jde o rozsáhlou a velmi důkladnou studii pojednávající o Tereziině duchovním životě. Pozornost je zde zaměřena zejména na její cestu duchovního dětství.

⁵ Tamtéž, 436.

kteřou můžeme nazvat teologální, je odevzdanost. O ní pojednáme v kapitole věnované ctnosti lásky.

Vraťme se však k oněm třem základním božským ctnostem. Charakteristiku víry nalézáme v listě Židům: „Víra je podstata toho, v co doufáme, je přesvědčení o věcech, které nevidíme“ (Žid 11,1). Důležité je také to, že „bez víry se nelze Bohu líbit“ (Žid 11,6). Víra je tedy, v určitém ohledu, první ze všech teologálních ctností. V jiném ohledu, co do dokonalosti, je však na prvním místě láska, neboť ona je kořenem a formou všech ctností.⁶ Také apoštol Pavel praví: „Ale největší z nich je láska“ (1 Kor 13,13). O víru se opírá naděje, která je nasměrována do budoucnosti. Tvoří eschatologický prvek křesťanství. Naděje bez víry by byla v posledku planá, bez přesahu k nadpřirozené skutečnosti spásy. V řádu předtím-potom je naděje před láskou. Neboť, jak praví sv. Tomáš, člověk musí nejprve v něco doufat, a tedy spatřovat v tom své dobro, aby to mohl milovat. To však neznamená, že by naděje spolu s vírou byly jakýmsi předstupněm lásky. Proti tomuto pojetí vystupuje Conrad de Meester, který naopak poukazuje na vzájemnou provázanost víry, naděje a lásky.⁷ Charakteristickým rysem lásky pak je to, že člověka vede k duchovnímu sjednocení s Bohem a proměňuje ho v souladu s jeho nadpřirozeným cílem.⁸ Teologální ctnost lásky je vždy odpovědí na lásku Boha, který svou lásku k nám prokázal tím, „že poslal na svět svého jednorozeného Syna, abychom měli život skřze něho“ (1 Jan 4,9).

Společné působení a vzájemný růst víry, naděje a lásky jsou dosvědčeny na četných místech Nového zákona.⁹ My bychom zde rádi uvedli místa dvě, která, dle našeho soudu, propojenost teologálních ctností vyjadřují zvláště pregnantním způsobem. První najdeme v Pavlově chvalozpěvu na lásku: „Láska... všemu věří, nikdy nad ničím nezoufá, všecko vydrží“ (1 Kor 13,7). Můžeme tedy říci, že láska věří, láska má naději. Druhé místo je v listě Galat'anům: „V křesťanství totiž nic neplatí, zdali jsi obřezán, nebo neobřezán, ale víra, která se projevuje láskou“ (Gal 5,6). Při rozboru Tereziiných básní uvidíme, že ani Terezie nechápe víru, naději a lásku odděleně, ale jako ctnosti, které se vzájemně ovlivňují, jedna umocňuje druhou. Přesto se na následujících stránkách pokusíme hledat v Tereziině poezii nejprve ctnost víry, poté naděje a nakonec lásky. Při vědomí toho, že takovéto oddělení je poněkud

⁶ Srov. Sum. theol., quaest. LXII, art. IV, 337.

⁷ „Opravme nejprve mylné pojetí teologálních ctností. Bylo by chybou představovat si je jako tři neměnné stupně. Na prvním místě by byla víra, po víře by následovala naděje, která by v sobě nesla větší dokonalost. Po naději by následovala láska, jež by byla ctností nejdokonalejší... Je-li možno teologální ctnosti jasně oddělit na rovině teoretické, na rovině existenciální se velmi často překřývají.“ – Conrad de MEESTER, op. cit., 492-493.

⁸ Srov. Sum. theol., quaest. LXII, art. III, 336.

⁹ Srov. 1 Sol 1,3; Kol 1,4; Gal 5,5-6; Řím 5,1-5; Ef 1,15-18; Žid 10,22-24; 1 Petr 1,21-22. K tomuto tématu viz více Hans Urs von BALTHASAR: Jednota božských ctností, in: MKR Communio 1 (1998) 14-22.

umělé, teoretické, v závěrečné kapitole se opět zaměříme na božské ctnosti co do jejich jednoty.

3. TEREZIINA POETICKÁ TVORBA

V této úvodní kapitole se krátce podíváme na Tereziinu básnickou tvorbu jako takovou. Kdy vznikala, komu byla určena, jaké jsou její inspirační zdroje. Podíváme se také na to, zda Terezie sama svou básnickou činnost nějak komentovala. Za vodítko nám poslouží především předmluva k francouzskému vydání Tereziiny poezie, včetně básní nedokončených či ne zcela jasného Tereziina autorství.¹⁰

3.1 Časové ohraničení

Tereziiny básně můžeme datovat lety 1893 – 1897. Je zajímavé, že první svou báseň napsala až po vstupu na Karmel, v únoru 1893, tedy ve svých 20-ti letech. Můžeme z toho vyvodit, že svou poetickou tvorbu chápala především služebně. Psala ji na Karmelu, jako součást svého rozjímavého povolání karmelitky. Tereziina sestra Celina k tomu podotýká: „*Před svým vstupem do řeholního života nenapsala [Terezie] žádnou báseň. A na Karmelu tak činila nejčastěji proto, aby vyhověla přáním svých spolusester.*“¹¹ Básně Terezie skládá, s různou časovou intenzitou, až do své smrti. Poslední báseň, nedokončená, se datuje 16. 7. 1897. Interpreti Tereziina literárního odkazu nevěnovali dříve Tereziině poetické tvorbě velkou pozornost. Od hlubšího zkoumání je odrazovala mnohá klišé a „banální“ výrazy, které v Tereziiných básních můžeme najít.¹² Novodobější pohledy na její básně jsou diferencovanější, hlubší. V úvodu k soubornému vydání Tereziiných děl můžeme číst: „*Ukazují se být [Tereziiny básně] bohatšími, než by se na první pohled mohlo zdát. Potíž této poezie je totiž následující: je třeba překonat naivní podobu výrazu, abychom se dostali k pokladům, které se v ní ukrývají.*“¹³

3.2 Adresáti

Jak již bylo řečeno, Terezie psala své básně nejčastěji na objednávku. V její poezii nenajdeme jediný text, který by byl složen z pouhé záliby ve veršování. I když vezmeme v úvahu básně spontánně psané, Terezie do nich vždy vkládá nějaké poselství. Můžeme to zjednodušeně vyjádřit tak, že své básně vždy píše pro někoho: „*Terezie (...) neskládá verše*

¹⁰ Srov. Introduction aux poésies, in: Sainte Thérèse de l'Enfant-Jésus et de la Sainte-Face, Oeuvres complètes, Paris: Editions du cerf, Desclée de Brouwer, 1992 (627-633). Dále jen Introduction. Podle tohoto vydání budeme také citovat Tereziiny básně. Básně budeme označovat v podobě B 1,1,1 (první číslo označuje báseň v řazení tohoto vydání, druhé strofu, třetí verš).

¹¹ Tamtéž, 628.

¹² K tématu zneuznání Tereziiných veršů srov. Introduction, 627; Bernard BONNEJEAN, La poésie thérésienne, Paris: Editions du cerf, 2006, 12. Terezii byla často vytýkána jistá vyumělkovanost jejích veršů.

¹³ Introduction, 627.

*pro své vlastní potěšení, ale, ne-li přímo z povinnosti, přinejmenším s úmyslem posloužit, pomoci, povzbudit.*¹⁴ Terezie sama k tomu píše: „*Mým cílem bylo tlumočit mé city (nebo spíš city karmelitky), abych vyhověla přáním spolusester.*“¹⁵

Kromě objednávek spolusester Terezie píše své básně k různým příležitostem života na Karmelu – k obláčce, profesím, svátkům či narozeninám sester, k narozeninám matky představené či obecně pro komunitu k nějaké vhodné příležitosti. Jen nemnoho básní Terezie skládá z vlastního popudu.¹⁶ Jde především o básně, které vyjadřují její vzpomínky z dětství či se nějak blíže týkají její rodiny.¹⁷ Nebo jsou věnované Tereziiným oblíbeným svatým – svaté Cecílii, Johance z Arku, Panně Marii.¹⁸ Patří sem i básně přímo zaměřené na Tereziiny vlastní duchovní touhy a zkušenosti.¹⁹

Tereziin výslovný úmysl věnovat většinu svých básních konkrétní osobě či příležitosti nám nesmí zastítn jeden podstatný prvek. Hlavním adresátem, a zároveň i inspiračním zdrojem, Tereziiny básnické tvorby je sám Pán. Celé Tereziino bytí je prodchnuto jeho láskou a milosrdenstvím. Jemu především chce Terezie zpívat své básně. V úvodu k rukopisu věnovanému ctihodné matce Anežce od Ježíše Terezie píše: „*(...) budu dělat jen jednu věc: začnu zpívat o tom, co musím opakovat navěky: o milosrdenství Pána!!!...*“²⁰ Toto vyznání se týká jak její prózy, tak poezie.²¹

3.3 Tereziino sebepojetí básnířky

Terezie si je dobře vědoma hranic jazyka. Kolikrát ji trápí nemožnost vyslovit to, co cítí v hloubi srdce. Své sestře Celině píše: „*Celino! Jsem jistá, že pochopíš všechno, co by ti má píseň chtěla říct. Žel! Bylo by zapotřebí jiného jazyka než pozemského, aby vyjádřil krásu odevdanosti duše v Ježíšových rukou. Mé srdce mohlo jen koktat to, co cítí...*“²² Ozvěnu této myšlenky nacházíme i v Tereziině dopise paní Guérinové: „*Nenalézám výrazy, které by uspokojily touhy mého srdce. (...) Naštěstí mám ke své útěše hlubokého Otce Fabera. Ten dobře chápal, že slova a věty tady na zemi nedokážou vyjádřit city srdce a že plná srdce*

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ TEREZIE Z LISIEUX, *Dopisy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 284 (Dopis 220). Dále jen *Dopisy*.

¹⁶ Z 54 jejích básní je to pouhých 10. Z 8 tzv. doplňkových básní, jak je klasifikuje výše uvedené francouzské vydání Tereziiných sebraných spisů, jde jen o 1 báseň.

¹⁷ Např. B 3, B 8, B 44.

¹⁸ Např. B 3, B 4, B 50, B 54.

¹⁹ Zejména B 17.

²⁰ TEREZIE Z LISIEUX, *Autobiografické spisy*, Kostelní Vydří: Nakladatelství Tiskárny Vimperk, 1991, 15. Dále jen AS.

²¹ Tématem Tereziiny poezie jakožto zpěvu lásky se budeme zabývat v kapitole o ctnosti lásky.

²² *Dopisy*, 201 (Dopis 161).

uzavírají nejvíce v sobě samých.“²³ Terezie sama sebe přirovnává k chudému cvrčku, jehož jediným bohatstvím jsou zpěvy. Podotýká, že onen cvrček může nad to zpívat jen v hloubce svého srdce, protože nemá pěkný hlas.²⁴ To můžeme interpretovat tak, že Terezie neměla dvakrát krásný hlas.²⁵ Domníváme se však, že tato interpretace není jediná možná. Neměla Terezie na mysli i ubohost výrazů, které používala? Nechtěla tím vyjádřit právě onu nemožnost vyslovit to, co prožívala ve svém nitru?

V úvodu k Tereziiným sebraným básním se dočteme, že Terezie měla jen průměrné vzdělání, a to i v oblasti skládání veršů.²⁶ Necháme stranou spekulace o jejích možných básnických vzorech²⁷ a podíváme se na samotný proces vzniku jejích básní.

Tereziina sestra Celina dosvědčuje, že Terezie si zpravidla udělala jakýsi náčrt básně, který potom opracovávala tak dlouho, dokud s ním nebyla spokojena. Nutno podotknout, že své básně musela v pravém slova smyslu nosit v srdci. Skládala je během dne, kdy neměla mnoho příležitostí je zaznamenat. S tím musela počkat až na večerní chvíli volna. Její básně tak zrály při běžné práci karmelitek, v tichu Tereziina srdce. K vypracovávané formě Tereziiných básní Celina praví, že tato forma vždy stála až za vlastním obsahem. Ten byl pro Terezii prvořadý. Často mu dala přednost i na úkor formální kvality básně. *„Pro ni byly zcela jistě hluboké myšlenky jejího tématu důležitější než poetická forma, kterou je vyjadřovala. Říkala, že často jí tato forma byla na překážku, aby přesně vyslovila celou hloubku své myšlenky.“*²⁸ Terezie sama v jednom z dopisů svému duchovnímu bratru abbé Bellièrovi přiznává: *„Když jsem je skládala [= básně], hleděla jsem víc na podstatu než na formu, proto jsem nedbala vždycky básnických pravidel.“*²⁹ Jiří Látal na druhou stranu poznamenává, že Tereziin vnitřní smysl pro řád se projevil i v lehkosti, s jakou skládala své verše.³⁰ Nutno podotknout, že Tereziiny básně byly původně určeny ke zpěvu. Vznikaly tedy jako texty k určité melodii, a musely dbát na rýmy i na přesný počet slabik.

Terezie samu sebe nechápala jako svébytnou, originální autorku. Vyjádříme-li to obrazně, můžeme v Terezii spatřovat hudební nástroj, který kdosi rozehrává. Právě tak

²³ Tamtéž, 270 (Dopis 202).

²⁴ Srov. tamtéž.

²⁵ Tato interpretace se nachází v poznámce 3 k uvedenému dopisu, Dopisy, 271.

²⁶ Introduction, 628.

²⁷ K tomuto tématu více srov. Jiří LÁTAL, Předmluva k básním, které se mají zpívat, in: Básně sv. Terezie z Lisieux, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 5-10.

²⁸ Introduction, 628.

²⁹ Dopisy, 284 (Dopis 220).

³⁰ „Formální dokonalost jejích [= Tereziiných] skladeb je (...) nevysvětlitelná bez odkazu k jejímu verbálnímu i hudebnímu nadání, které se opíralo o vzory daleko skromnější než o příklady velkých básníků (...) I v tom se projevuje její bytostné tíhnutí ke kázni a řádu.“ – Jiří LÁTAL, Předmluva k básním, které se mají zpívat, in: Básně sv. Terezie z Lisieux, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 10.

Terezie vnímala sebe a svou poetickou tvorbu. V jedné své básni píše: „*Rozechvíváš struny své lyry, / a touto lyrou, Ježíši, je mé srdce!*“ (B 48,5,5-6). K lyře přirovnává nejen srdce své, ale i srdce své sestry Celiny. Celině píše: „*Neboj se, má milovaná Celino, dokud tvá lyra nepřestane zpívat pro Ježíše, nikdy se nezlomí... Ovšem, je křehká, křehčí než křišťál. Kdybys ji dala nezkušenému hudebníkovi, brzy by se rozbila, ale lyru tvého srdce rozechvívá sám Ježíš...*“³¹ Kromě lyry se Terezie přirovnává také k harfě: „*Harfa (...) představuje Terezii, která chce neustále zpívat Ježíši melodii lásky.*“³²

3.4 Inspirační zdroje

Mezi hlavní zdroje Tereziiny inspirace patřily texty, se kterými se na Karmelu běžně setkávala. Hymny, různé zbožné písně, poezie jejích spolusester a zvláště pak texty Písma, liturgické modlitby, duchovní četba. Z duchovní četby na ni měl největší vliv svatý Jan od Kříže, kterého považovala za svého velkého duchovního učitele.³³ Z jeho díla načerpala Terezie zejména poznání o přetvářející síle Boží lásky a o duchovních touhách srdce.

Tím nejhlubším pramenem, ze kterého vyvěrala Tereziina básnická činnost, však byla její láska k Ježíši. „*(...) tím největším úžasem, a nevyčerpatelným námětem její poezie, je její [= Tereziina] láska k Ježíši (někdy ztotožněnému s Trojicí), Pánu světa, jenž je jejím snoubencem, manželem.*“³⁴

3.5 Tereziina poezie v kontextu celé její tvorby

Již jsme zmínili skutečnost, že Tereziino poetické dílo stálo dlouhou dobu mimo okruh vážnějšího badatelského zájmu. Nové vydání Tereziiných souborných děl napravuje toto

³¹ Dopisy, 202 (Dopis 161).

³² AS, 177.

³³ Ke vlivu sv. Jana od Kříže na sv. Terezii z Lisieux srov. Guy GAUCHER, Jan a Terezie. Plameny lásky, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999; Conrad de MEESTER, Dynamique de la confiance, Éditions du cerf: Paris, 1995 (zejména 193-194); Federico RUIZ OCD: Teresa e san Giovanni della Croce, in: Conrad de MEESTER (ed.): Teresa di Lisieux. Vita, dottrina, ambiente. Cinisello Balsamo: Edizioni san Paolo, 1996, 114-118; Guy GAUCHER: Terezie z Lisieux, čtenářka a učednice svatého Jana od Kříže, in: Učitel víry II., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, 49-53; Conrad de MEESTER: Terezie z Lisieux a svatý Jan od Kříže, in: tamtéž, 54-56. Z Janových básní Terezii oslovily především *Plamen lásky živý* a *Duchovní píseň*. K Janovu vlivu na Terezii se v této práci ještě vícekrát vrátíme. Rozdíly v mystické zkušenosti obou světců jsou mimo rámec této práce. K Tereziině mystice srov. Pavel Vojtěch KOHUT, Mystická cesta svaté Terezie z Lisieux, in: Teologické texty 5 (1997) 167-169.

³⁴ Introduction, 632. K lásce co by hlavním inspiračním zdroji Tereziiny poezie srov. také Bernard BONNEJEAN, La poésie thérésienne, Paris: Editions du cerf, 2006, 10 (dále jen op. cit.). Nesouhlasíme s Jiřím Látalem, který za jádro její inspirace považuje tajemství eucharistie. J. Látal píše: „V samém středu básnické inspirace tu stojí Eucharistie, skutečnost nejskutečnější, stojí tu on: Ježíš bratrsky blízký, živý Bůh, kterého můžeš položit do hladových úst (...)“ – Předmluva k básním, které se mají zpívat, in: Básně sv. Terezie z Lisieux, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 7. Tajemství eucharistie hraje v Tereziině poezii důležitou úlohu, jak uvidíme v kapitole o ctnosti víry. Domníváme se však, že skutečnost Kristovy lásky k jeho snoubence Terezii je v jejích básních prvořadá.

příkoří a upozorňuje na nezastupitelnou hodnotu jejích básní. „*Čím více budeme číst [Tereziiny] básně, tím více si uvědomíme, jakou nezastupitelnou úlohu mají pro poznání Terezie z Lisieux. Neboť poetický nástroj se svým důrazem na hudbu, na citovou stránku, na nevědomí (...) jistým způsobem neutralizuje kontrolní činnost rozumové reflexe a nutí [Terezii] říct jisté věci, použít jisté obrazy, a odhalit tak hloubku jejího bytí způsobem, který je proze nepřístupný (...).*“³⁵ Myšlenku o tom, že Tereziiny básně jsou důležité pro pochopení celého jejího života i díla, vyslovuje i Constant Tonnelier, duchovní správce na Karmelu v Lavalu: „*Zdá se mi, že hloubka Tereziina bytí se ukazuje a vyjevuje v jejích básních. [Terezie] dává volný průběh svým myšlenkám, dynamice svého vnitřního života (...) Duch, duše i tělo, celé Tereziino bytí, celá její osobnost i život jsou vyjádřeny v jejích básních.*“³⁶

Je však třeba mít na paměti, že Terezie ve svých básních, na rozdíl od prózy, jisté skutečnosti svého duchovního života neuvádí. Alespoň ne takovým způsobem, abychom je z jejích veršů vyčetli při zběžném čtení. Jde zejména o její zkoušku víry, kterou bude prožívat v posledních měsících svého života. Terezie sama říká matce Marii Gonzáze: „*Skutečně, jestli soudíte podle básní, které jsem letos složila, musím vám připadat jako duše, plná útěchy, před níž se závoj víry téměř roztrhl. A přece...Pro mne už to není závoj, je to zed', která se tyčí až k nebesům (...)* Když zpívám o štěstí nebe, o věčném vlastnění Boha, nepociťuji z toho žádnou radost, neboť zpívám jednoduše o tom, co *CHCI VĚŘIT.*“³⁷

³⁵ Introduction, 633.

³⁶ Constant TONNELIER, Preface, in: Bernard BONNEJEAN, op.cit., II.

³⁷ AS, 208. Problematikou zkoušky víry v Tereziiných básních se budeme zabývat v kapitole o ctnosti víry.

4. TEOLOGÁLNÍ VÍRA V TEREZIINĚ POEZII

Ze tří božských ctností se ctnost víry v Tereziiných básních vyskytuje explicitně nejméně. Můžeme však říci, že tvoří nevyslovovaný rámec její poezie, jakési pozadí, na kterém a ze kterého její básně vyrůstají. Terezie nenapíše jedinou báseň, která by byla bez spojitosti s Bohem. V každé její básni je patrná její víra v Boha Otce či ještě častěji v Krista jako Božího Syna a Tereziina božského Snoubence. I v básních, kde Terezie opěvá krásu přírody, jako například v básni *Celinin chvalo zpěv* (B 18), je vždy zmíněn Kristus jako původce oné krásy. Terezie se na vše, co ji obklopuje a provází, dívá očima víry.³⁸ Za vším je schopna vidět Boží starostlivé působení. Víra je pro ni jedinou cestou, kterou může dospět ke sjednocení s Bohem v lásce.³⁹ Víru, ať již tematizovanou či jednoduše žitou, bychom mohli v této poezii nahlédnout z vícera úhlů pohledu. Navrhujeme čtyři hlediska: *fides qua*, tedy víra jako akt; *fides quae*, víra co do obsahu; *víra podrobená zkoušce* a *víra Mariina*. Postupně se na ně podíváme.

4.1 *Fides qua*

Fides qua je víra, kterou člověk věří, tedy víra jakožto úkon, kterým se zaměřujeme na Boha a jeho tajemství. Tato víra je dobře patrná zejména v básni *Má radost* (B 45). Terezie zde klade proti sobě štěstí, jaké obvykle hledají lidé v pozemských věcech, a štěstí, které dává Bůh věřícímu. Toto druhé štěstí není, na rozdíl od prvního, prchavé. Můžeme také říci, že se takzvaně neokouká, nezevšední, což Terezie vyjadřuje svěžím obrazem mladé růže: „*Ona radost není pomíjivá, / mám ji neustále, / jako svěží růže / směje se na mne každý den*“ (B 45,1,5-8).

Radost věřícího, založená v Bohu, trvá, i když přijdou různé zkoušky a trápení. Terezie dokonce říká, že ono trápení, utrpení, je její radostí. Že spolu s květy vděčně přijímá i trny (srov. B 45,2,5-10). Víra se zde ukazuje jako snaha žít pro Boha a s Bohem, i když člověk z toho nemá na první pohled žádnou výhodu či při tom nezakouší žádné vnější ani vnitřní uspokojení. „*Mou radostí je vidět Ježíše, jak se usmívá, / zatímco v srdci zakouším vyhnanství...*“ (B 45,5,7-8).

³⁸ Srov. např. její verše: „*V tobě, Ježíši, mám všechno, / obilí i květy sotva rozpuklé...*“ (B 18,39,1-2.). Albert WACH k tomu podotýká: „Celý život Terezie byl životem z víry – záležel na víře.“ - Rola wiary w doświadczeniu Boga u sw. Teresy od Dzieciatka Jezus, in: Adam PAWLIKOWSKI OCD (a kol.): *Boze mój, Kocham Cie*, Kraków: WSD Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych, 1996, 91 (celé pojednání: 89-100).

³⁹ Srov. tamtéž, 91.

Víra je zde podána jako aktivní postoj, Terezie dokonce užívá výrazu „boj“. Radostí věřícího je namáhat se pro Boha, „rodit“⁴⁰ další věřící, či jinak řečeno šířit světlo víry.

4.2 *Fides quae*

Z obsahu víry, tedy toho, v co Terezie, spolu s celou církví, věří, je v její poezii nejčastěji tematizována reálná přítomnost Krista v hostii. Dvě její básně jsou výslovně věnovány tématu eucharistických darů a Ježíše skrytého v hostii. V první z nich, *Mé tužby u Ježíše skrytého ve vězení lásky*, se Terezie srovnává s klíčkem, kterým se otevírá svatostánek: „*Já však mohu, ó jaký sladký zázrak, / pouhým aktem své víry / také otevřít svatostánek / a ukryt se u božského krále...*“ (B 25,1,5-8).

Terezie jde ve svém srovnávání ještě dále a ke konci básně přirovnává sebe samu (potažmo i sestru od svatého Vincence z Pauly, které je báseň věnována) ke zlatému hroznu a k obilnému zrnu, které se promění v Ježíše, obětují se mu (srov. B 25,7-8). Ve druhé básni se stejným námětem, *Sakristánky Karmelu* (B 40), Terezie vyjadřuje údiv nad tím, že v malém kousku chleba se může skrývat celé nebe. Motiv skrytosti je v její poezii poměrně častý. Jako se Ježíš skrývá v hostii, i Terezie se pro něj chce skrývat, ať již za zdi kláštera spolu se sestrami či v tichu a samotě své cely.⁴¹ Ježíš je tedy pro Terezii tím, kdo se z lásky k nám skrývá, kdo skrytě přebývá ve svém vězení, jak Terezie často říká. Tímto vězením z lásky je právě hostie, kterou Terezie nazývá nebeským pokrmem, živým chlebem víry.⁴² Mluví-li o Ježíšově pozemské pouti, nenazývá ho vězněm, ale vyhnancem z lásky. K tomu se ještě vrátíme v kapitole o ctnosti naděje. Bernard Bonnejean věnuje tématu eucharistie celou jednu kapitolu své knihy *Tereziánská poezie*.⁴³ Nám pro účely této práce postačí poukázat na tajemství eucharistie jako na častý námět Tereziiných básní, jde-li o obsah víry.

4.3 *Víra podrobená zkoušce*

S motivem skrytosti souvisí i *zkouška víry*. Ježíš je skrytý nejen v hostii, ale skrývá se i Tereziinu prožívání jejich vztahu ve víře. Můžeme mluvit o „noci víry“, se kterou měla Terezie hlubokou zkušenost. Zvláště intenzivně ji prožívala posledních osmnáct měsíců svého

⁴⁰ Francouzský výraz zní „*enfanter*“.

⁴¹ V B 17,3,3-5 píše: „*Ty žiješ pro mě skrytý v hostii / i já se chci pro tebe skrýt, ó Ježíši! / Milenci potřebují být spolu sami.*“

⁴² Srov. B 24,28.

⁴³ Bernard BONNEJEAN: *La poésie thérésienne*, Paris: Editions du cerf, 2006, 247-268. Jde o první systematické pojednání o poezii sv. Terezie z Lisieux. Pozornost se dříve zaměřovala především na její práce prozaické.

života, kdy ji od nebe odděloval, jak sama říká, nejen nějaký závoj, ale přímo vysoká zeď.⁴⁴ Z Tereziiných básní při letmém čtení tuto její zkušenost nevyčteme. Vysvětlení nacházíme v Tereziině doznání matce Marii Gonzáze, že zpívá o tom, čemu by chtěla věřit, a ne o tom, čemu skutečně, bezproblémově věří.⁴⁵ Při pozornějším čtení si však několika zmínek o této noci víry přece jen všimneme. Výslovně je to řečeno v básni *Mé nebe*: „*Můj Ježíš se na mě usmívá, když k němu vzdychám, / tehdy již necítím svou zkoušku víry (...) / mé nebe je usmívat se na Boha, kterého zbožňuji, / když se chce skrýt, aby vyzkoušel mou víru*“ (B 32,1,5-6;5,5-6).

Terezie svou zkoušku víry prožívala s pomocí svatého Jana od Kříže, svého velkého duchovního učitele. Jeho dílo znala zejména prostřednictvím tzv. *Zásad*, jakési syntézy jeho učení v podobě jednotlivých výroků, vyňatých z jeho děl. Měla tuto knížku ve veliké oblibě, stále se k ní ve své četbě vracela. My se zde podíváme na způsob, jakým přebásnila Janovu *Glosu o božském*, kterou znala z překladu pařížských karmelitek. Všimneme si zde míst, jež naznačují právě Janovu temnou noc. „*Opřena beze vsí opory, / bez světla a v temnotách / jdu vpřed, stravována láskou (...) Ačkoli trpím beze světla / v tomto životě, který je jak pouhý den, / mám na této zemi / nebeský život lásky. / Na cestě, kterou musím jít, / se nachází nejedno nebezpečí, / já však chci žít láskou / v tomto temném vyhnanství*“ (B 30, úvodní strofa; 2,1-8).

Ačkoli Janova temná noc není totéž co Terezií prožívaná zkouška víry,⁴⁶ domníváme se, že Terezie tuto Janovu báseň vztáhla na svoji situaci zkoušené víry. Dala jí tím v jistém ohledu nový smysl. Tereziina originalita a svébytný přístup k Janovým textům jsou ostatně známy.⁴⁷ Tma, temné vyhnanství, nedostatek světla jsou výrazy, které mohou naznačovat odumírání duše smyslovým věcem, Janovu temnou noc, i výkupnou zkoušku víry. Terezie, podobně jako svatý Jan, hledá v takových chvílích útočiště a novou sílu v lásce. O propojenosti víry, zakoušené bolestně jako zkouška, a lásky, hovoří i báseň *Ježíši, můj miláčku, vzpomeň si*. Zde Terezie říká: „*Ve stínu víry tě miluji a zbožňuji / ó Ježíši...*“ (B 24,27,5).

⁴⁴ AS, 207.

⁴⁵ Terezie píše: „Má milovaná matko, snad se vám zdá, že svou zkoušku přeháním. Skutečně, jestli soudíte podle básní, které jsem letos složila, musím vám připadat jako duše, plná útěchy, před níž se závoj víry téměř roztrhl... Když zpívám o štěstí nebe, o věčném vlastnění Boha, nepocítuji z toho žádnou radost, neboť zpívám jednoduše o tom, co CHCI VĚŘIT.“ (AS, 207-208.)

⁴⁶ Za vysvětlení obou pojmů děkuji panu doktoru Pavlu Vojtěchu Kohutovi. Tereziina zkouška víry je výkupná. Je účastí na Ježíšově vykoupení. Zatímco Janova temná noc je očištný proces. Očišťuje toho, kdo ji prožívá. Terezie byla v době své zkoušky víry již očištěna. Její zkouška měla výkupný význam pro druhé. K Tereziině mystické zkušenosti srov. Pavel Vojtěch KOHUT, *Mystická cesta svaté Terezie z Lisieux*, in: *Teologické texty 5* (1997) 167-169.

⁴⁷ Srov. Conrad de MEESTER, *Terezie z Lisieux a svatý Jan od Kříže*, in: *Učitel víry II.*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, 56 (celé pojednání: 54-56).

„Stín víry“ však můžeme chápat také jako obecnou *conditio humana*, kdy člověku na zemi není dáno vidět Boha, snad jen vzdáleně při výjimečných stavech a viděních. Terezie sama nikdy o podobná vidění neprosí. Trvá naopak na tom, že zde na zemi Ježíše vidět netouží. To je jeden z výrazných znaků jejího duchovního realismu, jak její nauku charakterizoval Viktor Sion.⁴⁸ V již citované básni *Ježíši, můj miláčku, vzpomeň si* (B 24) Terezie přímo cituje slova evangelia: „Blahoslavení, kdo neviděli, a přesto uvěřili“ (Jan 20,29). Víra je tak chápána jako jakýsi závoj, který člověku zastírá přímé patření na Boha a který se po smrti člověka roztrhne. Tento motiv se objevuje v básni *Žít z lásky*, kde Terezie říká: „*Pokojně očekávám nebeský břeh... / víra brzy roztrhne svůj závoj*“ (B 17,19,5).

Zabýváme-li se zkouškou víry, je významným aspektem Tereziiny poezie také Tereziina znalost o tom, že Ježíš, který se jí skrývá, ji zároveň sám hledá. Ježíš chce, aby ho Terezie znovu našla, a pomáhá jí v tom. To je dobře patrné v básni *Sám Ježíš*: „*A zdá-li se někdy, že se skrýváš, / jsi to ty sám, kdo mi pomáhá, když tě hledám*“ (B 36,2,7-8).

4.4. Víra Mariina

Se zkouškou víry úzce souvisí i poslední úhel pohledu, ze kterého nahlížíme téma víry v Tereziině poezii, a to sice víra Mariina. V básni *Proč tě miluji, ó Maria*, která je hutným vyjádřením Tereziina vztahu k Marii, na pozadí událostí z Mariina života, jak jsou zaznamenány v evangeliu, se nacházejí klíčové verše: „*Matko, tvé sladké dítě chce, abys byla příkladem / duši, která ho hledá v noci víry*“ (B 54,15,7-8).

Tyto verše jsou komentářem k epizodě hledání dvanáctiletého Ježíše. Maria, když po tři dny hledá Ježíše,⁴⁹ zakouší pravé vyhnanství a její duši naplňuje smutek a hořkost. Ježíš, Král nebes, dopustil, aby byla jeho matka ponořena do noci úzkosti. Terezie se ptá, spíše řečnický, zda je tedy dobré zakoušet na zemi utrpení. A ústy Marie odpovídá, že nejčistším štěstím je trpět z lásky.⁵⁰ Toto utrpení následně blíže specifikuje jako utrpení spojené s tím, že se Ježíš skrývá věřící duši. Terezie dodává, jak se v takové situaci zachovat, jak v noci víry žít: „*Klidně se [Ježíš] může skrývat, ochotně na něj budu čekat / až do dne bez západu slunce, kdy zhasne má víra...*“ (B 54,16,7-8).

Motiv klidného čekání na Ježíše se v Tereziině poezii objevuje poměrně často. Souvisí se ctností naděje, kterou se budeme zabývat později. Zde ještě uvedeme jiný způsob, jakým

⁴⁸ Viktor SION: *Duchovní realismus Terezie z Lisieux*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992. Jde o pečlivé pojednání o Tereziině spiritualitě z pera karmelitánského kněze. První část je věnována rozboru Tereziina života, tedy praktické stránce, druhá stránce teoretické.

⁴⁹ Srov. Lk 2,41-50.

⁵⁰ Srov. B 54,16,4.

Terezie spojila ctnost víry s Marií. Jedna její báseň, *Královna nebes svému dítěti* (B 13), je pojata jako Mariina řeč k Celině, Tereziině rodné sestře, která byla v době vzniku básně postulankou na Karmelu v Lisieux. Maria zde Celině říká, že si ji vyvolila jako sestru a manželku pro svého syna. Můžeme říci, že jí dává jakési rady do života a upozorňuje ji na to, co jí po boku jejího syna bude očekávat. Mezi jiným říká: „*Nestvořené Slovo Otce, / které kvůli tobě přijalo vyhnanství zde na zemi, / můj něžný Beránek, tvůj bratříček, / Marie,*⁵¹ *s tebou nebude mluvit!...*“ (B 13,12).

Tento text chápeme jako upozornění na těžší chvíle v životě karmelitky, kdy Ježíš se bude zdát vzdálen. Řeholnice má dopředu počítat s tím, že takové chvíle jsou nevyhnutelné. A můžeme říci, že jsou i nutné pro duchovní zrání. Jako povzbuzení, které opět zazní Mariinými ústy, Terezie ono „období suchopáru“ mezi snoubenkou a jejím snoubencem vzápětí vysvětluje: „*Toto ticho je první zástavou / jeho nevysvětlitelné lásky, / ty této němé řeči porozumíš / a budeš ji každý den napodobovat*“ (B 13,13).

Toto vysvětlení poukazuje i na to, že každá zkouška víry je výrazem Boží lásky. Je nedílnou součástí moudré Boží pedagogiky.

⁵¹ Celina byla postulankou pod jménem Marie od svaté Tváře. Později přijme jméno Jenovéfa od sv. Terezie.

5. TEOLOGÁLNÍ NADĚJE V TEREZIINĚ POEZII

V této kapitole se zaměříme na eschatologický rozměr Tereziiny poezie.⁵² Eschatologická dimenze tvoří velmi výrazný prvek Tereziiných básní. Terezie o sobě často hovoří jako o vyhnančyni, jejíž pravá vlast je v nebi. Právě k nebi se upínají její touhy,⁵³ a to i v období těžkých vnitřních zkoušek, kdy myšlenky na nebe jsou pro ni těžké a bolestivé. Terezie je bytostně zaměřena do budoucnosti, k budoucímu setkání s Kristem tváří v tvář. Toto její nasměrování k „věčnému břehu“⁵⁴ budeme nazírat ze tří různých hledisek. Nejprve se podíváme na vztah mezi nadějí a chudobou. Poté se zaměříme na báseň, kterou považujeme za Tereziinu ústřední výpověď o konkrétním obsahu její naděje. Na závěr nastíníme souvztažnost naděje a důvěry.

5.1 Naděje a chudoba

Tomuto tématu se věnuje Guy Gaucher v jedné kapitole své knihy o vlivu svatého Jana od Kříže na svatou Terezii z Lisieux.⁵⁵ Upozorňuje zde na to, že naděje a chudoba jsou velmi úzce spojeny. Jejich vnitřní provázanost je dána tím, že člověk, který nepociťuje prázdnotu, nemůže ani doufat v naplnění.⁵⁶ Jen ten, kdo si je vědom jisté nedostatečnosti, může doufat ve změnu situace. Terezie svou chudobu velmi působivě vyjádřila ve známé básni *Opadaná růže* (B 51). Sebe samu přirovnává k opadávající růži, s jejímiž okvětními lístky si pohrává vítr. Tento obraz Terezie vysvětluje jako výraz obětující se lásky: „*Ta opadaná růže je věrným obrazem, / božské Dítě, / srdce, které se ti chce cele obětovat / v každém okamžiku*“ (B 51,2,1-4).⁵⁷ Terezie tímto obrazem plasticky vyjádřila, co to

⁵² K Tereziinu prožívání polaritě eschatologie – inkarnacionismus srov. dva příspěvky Pavla Vojtěcha KOHUTA: Žít věčný život v přítomném okamihu s Teréziou z Lisieux, příspěvek pronesený na mezinárodním sympóziu „Mojím povoláním je láska“, dne 20. října 2007 v Bratislavě; „Na cizím břehu“ – „v nebi ve víře“. Poselství „sester v Duchu“ o věčném životě v přítomném okamžiku, příspěvek pronesený na Celostátním kongresu katechetů, dne 26. října 2007 v Kroměříži. Oba příspěvky nám laskavě poskytl autor, v definitivní podobě textu, která má v nejbližší době vyjít v připravovaných sbornících z příslušných konferencí.

⁵³ K duchovním touhám sv. Terezie z Lisieux srov. studii Pavla Vojtěcha KOHUTA: Duchovní touhy sv. Terezie z Lisieux, in: Učitelka prostoty. Spiritualita svaté Terezie z Lisieux. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 75-89.

⁵⁴ „Věčný břeh“, „rive éternelle“, je výraz, který Terezie používá pro označení nebe. Najdeme ho v B 5,5,1; B 22,7,3; B 33,2,3.

⁵⁵ Srov. Guy GAUCHER: Jan a Terezie. Plameny lásky. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 84-91. Dále jen op. cit.

⁵⁶ Srov. tamtéž, 86.

⁵⁷ Domníváme se, že v této básni je jisté napětí, které není zřejmé na první pohled. Jde o to, že ona opadaná růže, je zároveň kříží svěží. V první strofě Terezie píše: „*Chtěla bych před tebou otrhat růži / v její svěžesti, / aby se tvá malá nožka měkce postavila / na okvětní lístek*“ (51,1,5-8). Pokračuje: „*Tato opadaná růže je věrným obrazem (...) srdce, které se ti chce cele obětovat*“ (2,1-3). Tuto báseň můžeme tedy chápat i tak, že Terezii – svěží, mladou růži otrhává sám Ježíš. K tomu Terezie svolně a láskyplně přitakává: „*To pro tebe musím zemřít, Dítě, svrchovaná krásu, / jaký to šťastný úděl!*“ (5,1-2). Stejný námět darující se lásky nacházíme i v B 54,22,3: „*Milovat znamená dát vše, dát i sama sebe.*“

znamená nezakládat si na sobě. Naděje je vždy přesazná. Člověk, narcisticky uzavřený sám do sebe, nepoznává pravou naději.

Terezie svou chudobu také často vyjadřuje tím, že se přirovnává k vyhnané Ježíšově snoubence. Na zemi se netěší ze žádného bohatství. Země je pro ni temným místem čekání na návrat do nebeské vlasti. Teprve v ní se Terezie dočká naplnění svých tužeb. Teprve v ní její srdce přestane zakoušet velkou chudobu a nicotnost tvora vůči svému Stvořiteli. Terezie své vnímání pozemského života jakožto čekání na pravou vlast vyjadřuje řadou ustálených obrátů. Nejčastějším je *vyhnanství tohoto života (exil de cette vie)*, popřípadě *vyhnanství (exil)* či *temnoty vyhnanství (ténèbres de l'exil)*.⁵⁸ Dalšími obraty jsou *vyhnaná duše (âme exilée)*,⁵⁹ *vyhnaná snoubenka (épouse exilée)*,⁶⁰ *vyhnané srdce (coeur exilé)*,⁶¹ *cizí břeh (rive étrangère)*.⁶² Na tom můžeme dobře vidět, že Terezie nevkládá svou naději do pozemských věcí. Nic ze stvořených věcí nemůže uchvátnout její touhu po Bohu. V tomto bodě byl opět jejím výsadním učitelem svatý Jan od Kříže. V parafrázi na Janovu *Glosu o božském* Terezie praví: „*Světu jsem řekla (ó jak svrchované štěstí) / věčné sbohem!...*“ (B 30,1,1-2).

Terezie ve své poezii vícekrát výslovně praví, že jedinou její nadějí je Ježíš a Panna Maria.⁶³ Nic menšího nemůže naplnit její velikou touhu po nebi. Touhu můžeme chápat nejen jako průvodní jev lásky, ale i naděje. Terezie touží po tom, aby se její naděje stala skutečností. A zároveň má naději, že její duchovní touha bude beze zbytku nasycena. Guy Gaucher poznamenává, že na ni měl v této věci velmi silný vliv Jan od Kříže. Na Terezii hluboce zapůsobila jeho myšlenka, že „Čím víc nám chce Bůh dát, tím víc zvětší naše touhy“.⁶⁴ Její naděje na naplnění touhy po Bohu tak dostává velmi pevný základ. Terezie ve svém soužení nad dálkou, jež ji dělí od jejího Miláčka, žije z naděje, že po smrti si budou velmi blízko. Tím se dostáváme ke konkrétnější podobě Tereziiny naděje. Podíváme se, jak ji ona sama vylíčila v básni *Co brzy uvidím poprvé* (B 33).

5.2 Tereziina konkrétní očekávání

Uprostřed své noci víry, na jaře 1896, měla Terezie sen, ve kterém se jí zjevila ctihodná matka Anna od Ježíše a ubezpečila ji, že již brzy se setká s Ježíšem. Terezie pod

⁵⁸ Tyto výrazy najdeme v básních B 5,13,2; B 7,4,5; B 18,10,3; B 14,5,1; B 18bis,10,3; B 22,1,3; B 30,2,8; B 32,1,1; B 33,1,6; B 35,11,1; B 41,1,5; B 47,1,5.

⁵⁹ Srov. B 3,5; B 23,8,5; B 44,10,1.

⁶⁰ Srov. B 28,1,1.

⁶¹ Srov. B 45,5,8.

⁶² Srov. B 3,109.

⁶³ Srov. B 11,2,3; B 23,6,1-2; B 25,5,5.

⁶⁴ Guy GAUCHER, op. cit., 84.

dojmem tohoto snu napsala eschatologickou báseň *Co brzy uvidím poprvé*. Báseň má čtyři strofy, které si postupně rozebereme.

1. „*Jsem ještě na cizím břehu, / avšak již tuším věčné štěstí. / Ach, jak bych už chtěla opustit zemi / a hledět na krásy nebe... / Když sním o radostech onoho života, / již necítím tíhu svého vyhnanství, / neboť již brzy se poprvé rozletím / ke své jediné vlasti!...*“ (B 33,1).

Zde se opět ukazuje motiv vyhnanství a touhy po návratu domů. Tušení, že k tomu dojde již brzy, Terezii pomáhá nést tíhu vyhnanství. Terezie se těší na radost, která ji po smrti čeká. Není zde patrný žádný strach ze smrti, se kterou je onen návrat do vlasti nevyhnutelně spojen. Terezie rovněž neprosí Boha, aby ji vysvobodil z jejího soužení. Jen vyjadřuje svou touhu po nebi. Tam, jak věří, bude zažívat pravé štěstí.

2. „*Ach, Ježíši, dej mi bílá křídla, / ať se za tebou rozletím. / Chci letět k věčným břehům, / chci tě vidět, ó můj božský poklade! / Chci letět do Mariiny náruče a spočinout tam, na tom vyvoleném trůnu, / a od své milované Matky / poprvé dostat sladký polibek!...*“ (B 33,2).

Pro Terezii je charakteristické, že nehledá sílu sama v sobě, ale u Ježíše. Nerozletí se za Ježíšem sama, ale prosí ho, aby jí dal křídla. Jen tak bude moci doletět až k věčným břehům. „Věčné břehy“, „rives éternelles“, tvoří protipól k břehu cizímu, „rive étrangère“, který je zmíněn v první strofě. Zatímco na „cizím břehu“ vládne pomíjivost, na věčných březích štěstí nepomíjí.⁶⁵ Terezie měla pro pomíjivost všeho stvořeného velmi vyvinutý smysl.⁶⁶ V této strofě najdeme také moment, který je pro Tereziino eschatologické smýšlení charakteristický. Je jím ono „chci tě vidět“.⁶⁷ Tereziina touha vidět Ježíše je spojena s životem po smrti. Zde na zemi Terezie vidět Boha netouží, což sama vícekrát zdůrazňuje.⁶⁸ V nebi se Terezie netěší jen na setkání s Ježíšem, ale také s Marií. To odpovídá jejímu úzkému vztahu k Marii, za jejíž dítě se považuje.⁶⁹ Obraz matky a dítěte je vyjádřen i tím, že Terezie chce v nebi spočinout Marii v náručí. Terezie dokonce vyslovuje přání dostat od Marie polibek. Tím nastiňuje hlubokou intimitu, kterou v nebi očekává.⁷⁰

3. „*Můj miláčku, dej, ať brzy zahlédnu / sladkost tvého prvního úsměvu / a dopřej mi, v mém božském šílenství, / ach, dopřej mi skrýt se ve tvém srdci!... / Ach, jaká chvíle! Jaké*

⁶⁵ Srov. „věčné štěstí“ z první strofy téže básně.

⁶⁶ Dobře to můžeme vidět na její básni *Můj dnešní zpěv* (B 5). Zde se také, jako kontrast k pomíjivosti, vyskytuje výraz „věčný břeh“ (5,5,1).

⁶⁷ Srov. B 5,13,1; B 17,15,6; B 22,17,4; B 24,27,6. Bernard Bonnejean k Tereziině touze vidět v nebi Boha podotýká: „Vidět Boha bude stálým motivem tereziánské eschatologické naděje v jejích *Básních*“ (op. cit., 285).

⁶⁸ Srov. B 24,27,2-4; 7-9.

⁶⁹ Srov. B 54,2,7-8.

⁷⁰ Milostnou intimitu Terezie vyjadřuje i v básni *Mé nebe zde na zemi*, kde říká Ježíši: „*Již brzy mi svými zbožňovanými ústy / dej věčný polibek*“ (B 20,6,4-5).

nevýslovné štěstí, / až uslyším sladký zvuk tvého hlasu, / až poprvé spatřím božský jas / tvé zbožňované tváře!...“ (B 33,3).

Terezie se těší na krásu svého snoubence. Těší se, až uvidí jeho tvář, uslyší jeho hlas. Můžeme zde vidět ohlas Písně písní, kterou Terezie velmi ráda četla. Terezie zde vyjadřuje touhu po setkání se svým milým. Ono „věčné štěstí“ z první sloky dostává určitější podobu. Bude to „nevýslovné štěstí“ ze setkání s miláčkem. Opět zde vystupuje motiv skrytosti. Terezie se chce skrýt u Ježíše. Jinak řečeno, nechce, aby jejich láska byla ničím rušena. Intimita, nastíněná ve druhé strofě, je zde ještě umocněna.

4. *„Ty dobře víš, že mým jediným mučednictvím, / je tvá láska, Nejsvětější Srdce Ježíšovo. / Touží-li má duše po tvém krásném nebi, / to proto, aby tě mohla milovat stále víc a víc!... / V nebi, ustavičně opojena něhou, / tě budu milovat bez míry a omezení / a mé štěstí mi bude stále připadat tak nové jako poprvé!!!...“* (B 33,4).

V poslední strofě se dozvídáme důvod, proč Terezie po nebi touží. Netouží po něm kvůli tomu, že v něm bude osvobozena od vlastní nemohoucnosti, nemoci a všemožných útrap. Jejím mučednictvím není smrtelná nemoc ani slabost, ale láska. Stejný motiv se vyskytuje i v básni *Žitím po lásce*, kde Terezie píše: *„Tvá láska je mým jediným mučednictvím. / Čím více cítím v sobě její žár, / tím více má duše po tobě touží...“* (B 31, ref. 6,1-3). Terezie cítí nedostatečnost lásky žité na zemi. A věří, že v nebi bude moci milovat neomezeně. Bude moci milovat stále víc, láskou nekonečnou. Je důležité, že taková láska nikdy nezevšední. Terezii bude stále připadat nová, zajímavá, žádoucí.

Podíváme-li se ještě jednou na tuto báseň, tentokrát v jejím celku, vidíme, že se v ní čtyřikrát opakuje slovo „poprvé“. A to vždy v závěru každé strofy, tedy na významném místě. Domníváme se, že Terezie tím chce vyjádřit zcela nový rozměr života, který ji v nebi čeká. Jak se k tomuto novému životu v nebi přiblížit? Podle Terezie vede do nebe jediná cesta, cesta lásky.⁷¹ Láska je tak důležitá, že ji Terezie v básni *Žít z lásky* klade dokonce i před nebeské rozkoše: *„V nebi budu jistě zakoušet rozkoš, / tehdy má zkouška navěky zmizí, / já však chci ve vyhnanství a utrpení / žít z lásky“* (B 17,4,5-8). Tato báseň je z února roku 1895. Je tedy o více než rok a čtvrt starší než báseň *Co brzy uvidím poprvé*. Závěry obou básní si však podivuhodně odpovídají. V poslední strofě básně *Žít z lásky* Terezie předjímá eschatologickou budoucnost. Píše: *„Až uvidím, že má pouta se uvolňují, / mou velkou odměnou bude Bůh. / Netoužím po žádných jiných dobrech. / Chci být ve výhni jeho lásky, / chci ho vidět, navěky se s ním spojit. / To je mé nebe... to je můj úděl: / žít z lásky!!!...“* (B 17,15,2-8). Můžeme

⁷¹ Srov. báseň *Věčná píseň zpívaná ve vyhnanství*: *„Tvá vyhnaná snoubenka na cizím břehu / smí zpívat věčnou píseň lásky, / neboť, můj sladký Ježíši, ty ji na zemi / spaluješ ohněm své lásky jako v nebi“* (B 28,1,1-4).

uzavřít, že Tereziiným nebem je dokonalá láska k Bohu. Terezie se těší, že právě v nebi bude moci Boha milovat láskou nekonečnou, neomezenou, jaké není na zemi schopen žádný člověk.

5.3 Naděje a důvěra

Conrad de Meester se ve své knize o cestě duchovního dětství Terezie z Lisieux velmi podrobně zabývá ctností důvěry. Domnívá se, že důvěra má stejné charakteristické rysy jako naděje. Obě jsou zaměřeny do budoucnosti, k získání nějakého dobra. Pro Terezii je oním dobrem dokonalá láska k Bohu. Důvěra má však, podle de Meestera, ještě něco navíc, co v sobě naděje jako taková nemusí nutně obsahovat. Tímto příznačným rysem je důvěrnost.⁷² V českém překladu dobře vynikne vzájemná příbuznost obou výrazů – „důvěra“, „důvěrnost“.⁷³ Člověk může mít důvěru jen k tomu, koho dobře zná a o jehož věrnosti se již přesvědčil. Nemůžeme mít důvěru k někomu, ke komu nemáme blízký vztah. Důvěra je tak vždy spojena i s láskou. Jde o „zamilovanou důvěru“.⁷⁴ Dalším jedinečným rysem důvěry je to, že tvoří jakýsi most mezi přítomným stavem a ideálem.⁷⁵ Terezie má naději na nekonečnou lásku k Bohu, kterou bude žít v nebi. Zároveň má důvěru v Boha, že jí tento ideál pomůže uskutečnit. Ví o vlastní nedostatečnosti, a spoléhá se proto tím více na Boha, že jí k dokonalé lásce pomůže.⁷⁶

Důvěru Terezie ve své poezii vyjadřuje vícerozpůsobem. Nejčastěji v podobě klidného čekání na Ježíše.⁷⁷ Nezneklidňuje se příliš, že nemůže plně prožívat vztah s Ježíšem. Důvěřuje Ježíši, že si pro ni na konci života přijde, a ona s ním bude moci žít bez omezení spojených s lidskou přirozeností: „*Může se skrývat, / budu na něj ochotně čekat*“ (B 54,16,7). V básni *Odevzdanost je sladký plod lásky* (B 52) se motiv pokojného čekání vyskytuje dokonce dvakrát: „*Pokojně chci, sladký Ježíši, / očekávat tvůj návrat*“; „*Čekám pokojně na slávu / nebeského příbytku*“ (B 52,15,1-2;18,1-2). Postoj důvěry působí, že Terezie nežije ve vnitřním zmatku. Ve stejné básni píše: „*Ne, nic mě nezneklidňuje, / nic mě nemůže zarmoutit*“ (B 52,16,1-2). Zde se dostáváme k tenké hranici mezi důvěrou a odevzdaností. Oba postoje

⁷² Srov. Conrad de MEESTER, *Dynamique de la confiance*, Paris: Editions du cerf, 1995, 490-491. Dále jen op. cit.

⁷³ Ve francouzštině to tak patrně není – „confiance“, „familiarité“.

⁷⁴ Srov. Conrad de MEESTER, op. cit., 441.

⁷⁵ Srov. tamtéž, 440.

⁷⁶ Srov. rozdíl mezi láskou aktuální (amour actuel) a láskou cílovou (amour-terme), tamtéž, 441.

⁷⁷ Bernard Bonnejean upozorňuje na to, že toto klidné čekání nemá nic společného s „lenivou netečností“. Srov. Bernard BONNEJEAN, op. cit., 283.

jsou spojeny s nadějí i s láskou. Vzhledem k důrazu, jaký Terezie kladla na souvztažnost odevzdanosti a lásky,⁷⁸ pojednáme o odevzdanosti až v kapitole o ctnosti lásky.

Důvěrou v Boha můžeme rozumět také to, že Terezie se spoléhá na jeho pomoc bez ohledu na vnější okolnosti, jakkoli jsou pro ni těžké: „*Blízko tvého božského Srdce zapomínám na vše, co se děje. / Již se nebojím úzkostí nocí*“ (B 5,7,1-2). Tereziiným oblíbeným obrazem je také klidný spánek na Ježíšově Srdci: „*Ó můj božský Spasiteli, / usínám na tvém Srdci, / které mi patří*“ (B 24,20,7-9). Tento obraz najdeme i v Tereziině rané tvorbě: „*Láska, která se nebojí, která zapomíná na sebe sama a usíná / na Srdci svého Boha, jako malé dítě...*“ (B 3,31-32). Zde jsme se dotkli sémantického pole, které je pro Terezii velmi charakteristické. Jde o důvěru vyjádřenou obrazem dítěte. Významná část Tereziiny spirituality byla nazvána „cestou duchovního dětství“. Conrad de Meester poukazuje na to, že právě důvěra je dynamickou silou této cesty.⁷⁹ Terezie si uvědomuje vlastní nedostatečnost, a tím více se spoléhá na Boha. Podobá se tak malému dítěti, které se s důvěrou natahuje ke svému otci a očekává od něj vše dobré, čeho samo nemůže dosáhnout. Tuto stránku důvěry nacházíme například v básni *Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu*: „*Ach, dobře vím, že všechny naše spravedlivé skutky / jsou ve tvých očích bezcenné. / Abych svým obětím dodala ceny, / chci je hodit do tvého božského Srdce*“ (B 23,7,1-4).

Kapitolu o naději uzavřeme citací z básně *Můj dnešní zpěv*. Chceme tím poukázat na skutečnost, že Tereziino zaměření do budoucnosti nelze chápat na úkor jejího prožívání přítomné chvíle. Je tomu právě naopak. Eschatologické nasměrování pomáhá Terezii plně prožívat všednodenní chvíle. Terezie píše: „*Můj život je pouhá chvílka, hodina pomíjivá, / můj život je jak pouhý den, / který mi uniká a utíká pryč. / Ty to víš, můj Bože, k lásce k tobě na této zemi / mám jen dnešní den!...*“ (B 5,1,1-4).

⁷⁸ Srov. samotný název výše citované básně *Odevzdanost je sladký plod lásky*.

⁷⁹ Srov. Conrad de MEESTER, op. cit., 543. Výmluvný je samotný podtitul uvedený de Meesterovy knihy: *Genèse et structure de la « voie d'enfance spirituelle » de sainte Thérèse de Lisieux*.

6. TEOLOGÁLNÍ LÁSKA V TEREZIINĚ POEZII

Ctnost lásky je v Tereziiných básních nejvíce patrná a také zde nachází nejodstíněnějších charakteristik ze všech božských ctností. Viděno z jednoho hlediska bude tedy nejsnazší stopovat v Tereziině básnické tvorbě právě tuto ctnost. Z hlediska jiného to však bude práce obtížnější než u ctností víry a naděje, a to právě kvůli rozmanitosti poloh lásky, které můžeme u Terezie najít. Budeme zde sledovat jen hlavní linie této ctnosti a hledat, do jaké míry se tyto linie vzájemně prostupují. Osu našeho rozboru budou tvořit tři Tereziiny básně, které výsadním způsobem pojednávají o lásce. Na základě jejich četby se pak dotkneme i témat, které se porůznu nacházejí v jiných básních.

Na úvod bychom rádi podotkli, že Terezie celou svou básnickou tvorbu v základu chápala jako zpěv lásky.⁸⁰ Toto pojetí se objevuje již v rané básni *Svatá Cecílie* (B 3), kde Terezie Cecíliinu lásku k Ježíši přirovnává k sladkým tónům lyry, jejichž melodie dokonale vyjadřuje láskyplný cit. „(...) slyším znít tvou serafickou lyru, / lyru tvé lásky, jejíž tón je tak něžný. / To jsi zpívala Pánu onen vznešený zpěv: / zachovej mé srdce čisté, Ježíši, můj něžný manželi...“ (B 3,25-28). Z jiné básně můžeme vytušit, že ona melodie znějící v srdci je odpovědí na zamilovanou melodii Ježíšovu: „Kristus je má láska, je celý můj život, / (...) již slyším melodický zvuk / jeho sladké harmonie“ (B 26,1,1;3-4). Nejvýrazněji je toto pojetí básnické tvorby, a potažmo celého Tereziina života, vyjádřeno v jedné z jejích posledních básní: „Pokojně chci čekat, / sladký Ježíši, na tvůj příchod / a nikdy neustat / ve svém zpěvu lásky“ (B 52,15).

Jak již bylo řečeno výše v souvislosti s nadějeplným čekáním, ani zpěv lásky nemůžeme chápat nedynamicky, jako jakýsi sladkobolný cit bez reálných skutků lásky. Teologická ctnost lásky je nutně spojena s duchovním bojem, což Terezie dosvědčuje v básni příznačně nazvané *Mé zbraně* (B 48): „Mám-li mocné zbraně bojovníka / a napodobuji-li jeho statečný boj, / chci také jako Panna plná úchvatných milostí / při boji zároveň zpívat“ (B 48,5,1-4). Následující verše této básně opět vykreslují srdce jako lyru, na kterou hraje sám Ježíš: „Rozechvíváš struny své lyry, / a touto lyrou, ó Ježíši, je mé srdce! / A tak mohu opěvovat / sílu a sladkost tvého milosrdenství“ (tamtéž, 5-8). Zde si můžeme povšimnout rysu, který je pro Tereziino chápání lásky velmi důležitý. Vlastní milostná iniciativa záleží na Ježíši. On hraje na struny jejího srdce, ona je jen nástrojem, který hudebník rozeznívá. Terezie nepíše své básně z kratochvíle, ale z vnitřního popudu, jako odpověď na lásku Ježíšovu.

⁸⁰ Srov. francouzský název autentického vydání Tereziiných básní *Un cantique d'amour*, Paris: Editions du cerf, 1979.

Nezáleží na tom, zda je komponuje spontánně či na objednávku. Onen dialogický rozměr je v nich přítomný vždy. Její poezii tak můžeme chápat jako odpověď na Boží lásku, kterou Terezie zakouší ve svém srdci. Můžeme ji číst jako milostný dialog mezi duší a Bohem. A zároveň jako prosbu o to, aby její láska k Bohu rostla stále víc a víc. Mnohé studie právem ukazují důležitost Tereziina dětinného vztahu k Bohu Otci.⁸¹ V Tereziiných básních však, domníváme se, má daleko důležitější místo láska snoubenecká, láska panny ke svému vyvolenému, Ježíši.⁸²

6.1 *Žít z lásky*

Zaměříme se nyní na Tereziinu báseň *Žít z lásky* (B 17), která ukazuje, co pro Terezii život žitý z lásky znamená. Stojí za pozornost, že tuto báseň, na rozdíl od velké většiny ostatních, napsala spontánně. Báseň byla složena v únoru 1895, během třídní adorace, která předcházela Popeleční středě. Tuto okolnost zdůrazňujeme proto, aby bylo patrné, že báseň vznikla v důvěrné atmosféře adorace svátostného Ježíše. Tato velmi intimní báseň obsahuje důležité výpovědi o lásce, které Terezie bude následně opakovat i v jiných svých básních. Budeme se snažit na tyto paralely poukázat.

Jde-li o formu básně, báseň čítá patnáct strof, z nichž prvních třináct začíná vždy stejnými slovy: „*Žít z lásky...*“.⁸³ Každá strofa pak obsahuje různá konkrétnější upřesnění toho, co ono „*žít z lásky*“ znamená. Poslední dvě strofy překvapivě začínají slovy: „*Umírat z lásky...*“.⁸³ Ještě bychom rádi zdůraznili fakt, že na konci každé ze strof se vyskytuje slovo „*láska*“. Terezie tímto ctnost lásky velmi zdařile akcentuje.

Báseň si postupně rozebereme, přičemž se budeme snažit nevidět ji izolovaně, ale v kontextu celého Tereziina poetického díla.

6.1.1 *Žít z lásky Otce a Syna*

V úvodní strofě Terezie připomíná Ježíšova slova o tom, že kdo ho chce milovat, má zachovávat jeho slova. Tehdy k takovému člověku přijdou Otec a Ježíš a učiní si z jeho srdce

⁸¹ Srov. M. M. PHILIPON, *Sainte Thérèse de Lisieux, une voie toute nouvelle*, Paris: Desclée de Brouwer, 1946, 97-98. 100-101.

⁸² Srov. F. M. LÉTHEL, *Chrystocentryzm dynamiczny*, in: *Swieta Teresa z Lisieux slowem Boga dla swiata*, Kraków: Karmelitanski Instytut Duchowosci, Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 1998, 67-89. Autor zde rozlišuje čtyři struny Tereziiny lásky – lásku snoubeneckou, lásku mateřskou, lásku dítěte a lásku bliženskou. Právě lásku snoubeneckou považuje u Terezie za dominantní. Zdůrazňuje v tomto ohledu vliv sv. Jana od Kříže i Janovu a Tereziinu oblibu v četbě *Písně písní* (74-75).

⁸³ Za začátek první strofy, která je ve skutečnosti uvedena slovy: „*V předvečer lásky...*“ můžeme považovat samotný titul básně.

příbytek:⁸⁴ „(...) *Chce-li mě někdo milovat, ať po celý svůj život zachovává mé Slovo. / Můj Otec a já ho přijdeme navštívit / a z jeho srdce si učiníme příbytek*“ (B 17,1,2-5). Bůh stojí o to, aby člověk setrval v jeho lásce.⁸⁵ Terezie tak zdůrazňuje jednak Boží iniciativu, jednak intimitu vztahu mezi Bohem a člověkem. Jestliže je člověk ve své svobodě otevřen Božímu slovu, Bůh k němu přichází a přebývá v jeho srdci. Poslušnost Božímu slovu považovala Terezie za velmi důležitou. V jednom svém dopise naznačuje vztah mezi touto poslušností a láskou: „*Zachovávat Ježíšovo slovo, to je jediná podmínka našeho štěstí, důkaz naší lásky k němu.*“⁸⁶ V její poezii zase můžeme číst: „*Poslušnost je mým silným pancířem / a štítem mého srdce*“ (B 48,4,7-8).

Pro Terezii je příznačné, že celou báseň *Žít z lásky* opírá o slova evangelia. Evangelium považovala za největší autoritu svého duchovního života.⁸⁷

6.1.2 Mít v sobě samého Ježíše

Ve druhé strofě Terezie říká, že žít z lásky znamená mít v srdci Ježíše. Znovu tak opakuje výpověď první strofy, avšak rozvádí ji dále: „*Žít z lásky znamená střežit tebe samého, / nestvořené Slovo, slovo mého Boha. / Ach, ty víš, božský Ježíši, že tě miluji, / Duch lásky mě spaluje svým ohněm*“ (B 17,2,1-4). Mít v sobě Ježíše znamená mít v sobě společenství celé Trojice. Syn je Slovem Otce, jejich vzájemnou láskou je Duch svatý. Terezie zde Ducha svatého přirovnává k ohni. Symbol ohně pro vyjádření intenzity i účinků lásky je pro Tereziinu poezii charakteristický.⁸⁸ Rozhodující měrou ji v tomto ohledu ovlivnil svatý Jan od Kříže. K tomuto tématu se vrátíme při rozboru dalších strof, kde je obraz ohně explicitnější a netýká se pouze Ducha svatého. Mít v sobě Ježíše pro Terezii znamená mít účast na trojičním láskyplném životě Boha. Terezie to vyjadřuje obrazem vězení - její srdce se stává vězením lásky, ve kterém přebývá celá Trojice: „*Je to má láska k tobě, co přitahuje Otce, / mé slabé srdce ho neustále střeží. / Ó Trojice! Jsi vězenkyní / mé lásky...*“ (tamtéž, 5-8). O poutech lásky Terezie mluví i v perspektivě „z druhé strany“ – nejen Ježíš, či Trojice, jsou ve vězení její lásky, ale i ona je připoutána k Bohu: „*S Ježíšem jsem spojena / pouty lásky*“ (B 27,2,1-2); „*I já jsem tvou vězenkyní*“ (B 31, ref. 5,1).

⁸⁴ Srov. Jan 14,23.27.

⁸⁵ Srov. Jan 15,9.

⁸⁶ Dopisy, 206 (Dopis 165).

⁸⁷ I svou báseň věnovanou Panně Marii (B 54) zcela založila na výpovědích evangelia.

⁸⁸ Francouzské vydání Tereziiných sebraných děl uvádí, že v Tereziině poezii se slovo oheň vyskytuje celkem sedmáctkrát (pozn. 2, 1365).

6.1.3 Žít životem Ježíše

Mít Ježíše v samotném svém srdci znamená žít jeho životem, být s ním ve velmi intimním spojení. Třetí strofu básně bychom mohli nazvat snoubeneckou. Terezie zde sice výslovně o Ježíši jako o svém snoubenci nemluví, avšak nastiňuje velmi důvěrnou atmosféru mezi milovaným a milovanou. Ježíše a sebe přirovnává k milencům, kteří vyhledávají samotu, aby mohli nerušeně sdílet svou lásku. „*Žiješ pro mě skrytý v hostii, / i já se chci pro tebe skrýt, ó Ježíši, / milenci potřebují být sami, / důvěrně se sdílet ve dne v noci*“ (B 17,3,3-6). Terezie zde Ježíše přímo nenazývá svým miláčkem, jako v jiných básních.⁸⁹ Oslovuje ho vznešeným titulem „*Slavný králi*“ (B 17,3,2). V Tereziiných básních si však slavnostní oslovení „*králi*“ a důvěrné oslovení „*miláčku, manželi*“ neprotiřečí. Terezie častokrát výslovně hovoří o tom, že jejím vyvoleným je samotný král nebe. Dokonce můžeme říci, že ji tento paradox fascinuje. Uchvacuje ji, že si ji vyvolil za snoubenku sám král nebe. Oba tituly můžeme najít i těsně vedle sebe, „*ó můj manželi, můj králi*“ (B 36,5,7). Oslovení „*slavný králi*“ tedy není odtažitě, jak by se nám na první pohled mohlo zdát.

Terezie všechny pochybnosti o důvěrnosti svého vztahu s Ježíšem, „*slavným králem*“, rozptyluje v následných verších, kde píše: „*Jediný tvůj pohled mě činí blaženou, / žiji z lásky!...*“ (B 17,3,7-8). Terezie často ve svých básních zmiňuje krásu Ježíšova pohledu, jeho neodolatelnou něhu: „*Nevýslovný pohled tvého Syna / se ráčil sklonit k mé ubohé duši*“ (B 11,3,1-2); „*Má uchvácená duše se rozletí k nebi, / až ji vyzve jeho [= Ježíšův] něžný pohled*“ (B 13,18,2-4); „*Tvůj pohled mě rozpaluje, má jediná lásko*“ (B 15,4,1-2); „*Nepřestáváš mě sledovat / svým láskyplným pohledem*“ (B 18,50,4-5).⁹⁰ Terezie si, jako opravdová snoubenka, všímá snoubencovy krásy, krásy jeho tváře, hlasu, úsměvu: „*Ach, ty to víš, tvá něžná tvář / je mým nebem zde na zemi, / má láska odhaluje krásu / tvé tváře zalité slzami. / (...) Tvá krása, kterou umně zahaluješ, / mi odhaluje všechna svá tajemství, / (...) tvá tvář je mou jedinou vlastní, / je mým královstvím lásky*“ (B 20,2-6;2,3-4;3,1-2); „*Při zvuku jeho hlasu se má uchvácená duše / rozněcuje ohněm lásky*“ (B 22,12,3-4); „*Jak úchvatný je tvůj úsměv*“ (B 42,4,1). Zvláště sevřeně je Tereziino vnímání Ježíše jako nádherného snoubence obsaženo v následujících verších: „*Kristus je má láska, je celým mým životem, / je snoubencem, který jediný uchvacuje mé oči, / (...) jsem snoubenkou toho, kterému andělé / budou s chvěním sloužit po celou věčnost*“ (B 26,1,1-2;4,1-2).

Žít životem Ježíše tedy znamená žít s Ježíšem v láskyplném vztahu. Po vzoru milenců s ním chce Terezie sdílet svůj život. Chce se těšit z jeho krásy, z jeho blízkosti. Žít životem

⁸⁹ Srov. B 31,1,3;4,1;

⁹⁰ Srov. dále B 32,1,2-3; B 42,1,2.

Ježíše však znamená i něco víc. Terezie si uvědomuje, že její láska je v porovnání s láskou jejího snoubence slabá, nedokonalá. Přeje si tedy, aby Ježíše mohla milovat samotnou jeho láskou. Ví, že tak bude moci plně odpovědět na velikost jeho lásky. Jinými slovy Terezie chce, aby ji Ježíš proměňoval v sebe. Jakým způsobem k tomu může dojít? A jakými obrazy Terezie svou touhu po ztotožnění se s Ježíšem vyjadřuje?

„Zůstaň v mém srdci“ (B 24,30), prosí Terezie Ježíše. Ježíš tak bude moci být v samém ohnisku Tereziina vnitřního života. „Můj miláčku, přijď ke mně a žij ve mně, / ach, přijď, tvá krása mě uchvátila, / proměň mě v sebe!...“ (B 25,8,6-8). Skutečnost, že Terezie onu proměňující lásku opravdu zakouší, vyčteme z následujících veršů: „Ach, jak šťastná je ta chvíle, když něžně přicházíš, / můj miláčku, abys mě proměnil v sebe. / Toto spojení lásky, toto nevýslovné opojení, / je mým nebem“ (B 32,3,5-8). Tyto verše se vztahují na okamžiky po svatém přijímání. Hostie je pro Terezii skrytou tvář jeho božského snoubence. Ježíš se pokorně skrývá v hostii a takto skrytý k Terezii přichází, aby ji proměňoval v sebe.

Jiným výrazem Tereziiny touhy po proměňující Ježíšově lásce je prosba, aby Ježíše mohla milovat samotným jeho božským srdcem. „Ach, abych tě mohla milovat, dej mi tisíc srdcí. / Ani to však zdaleka nestačí, Ježíši, svrchovaná kráso. / Abych tě mohla milovat, dej mi samotné své božské srdce, / na mou žhavou touhu, / Pane, neustále / pamatuj“ (B 24,31,4-9). Terezie zde pěkně vyjadřuje nesmírnost Kristovy lásky. Aby ji mohla opětovat, nestačilo by jí tisíc srdcí. Pouze srdce Ježíšovo odpovídá nesmírnosti té lásky. Tento postřeh Terezie vyslovuje i v jiné své básni: „Budu tě milovat tou samou láskou, / jakou jsi ty miloval mě, Ježíši, věčné Slovo“ (B 41,2,7-8).

6.1.4 Nepostavit si na zemi stan

Milovat pro Terezii neznámá kochat se opojnými city lásky a vyhýbat se všemu, co by mohlo ono slastné prodlévání narušit. Terezie připomíná evangelijní příběh o proměnění Páně na hoře Tábor (Mk 9,2-8). Ježíšovi učedníci navrhují postavit tři stany. Pán je však vede zpátky do údolí, aby pokračovali v započatém díle. Terezie píše: „Žít z lásky neznámá zde na zemi / postavit si stan na hoře Tábor. Znamená to jít spolu s Ježíšem na Kalvárii, / považovat kříž za svůj poklad!...“ (B 17,4,1-4).⁹¹ Zde vidíme náznak těsného propojení lásky a utrpení. Láska bez utrpení není pravá, je jalová, prázdná jako sen. Sám Ježíš prokázal svou

⁹¹ Komentář k těmto veršům podává i P. V. KOHUT ve svém příspěvku *Žít večný život v přítomnom okamihu s Teréziou z Lisieux, proneseném na Mezinárodním sympóziu „Mojím povoláním je láska“* dne 20. října 2007 v Bratislavě. Autor zde říká, že Terezie si uvědomuje, že toužit jen po nebeských slastech by mohlo být znakem „duchovního konzumismu“. Důležité je následovat Krista ve zkouškách a utrpení. (Autor nám laskavě poskytl definitivní verzi textu, která má být v nejbližší době publikována v připravovaném sborníku z dané akce.)

lásku tím, že mnoho vytrpěl. Terezie o tom píše hned v první své básni: „*Láska tě již pudí k tomu, abys trpěl*“ (B 1,4,4). Právě láska vedla Ježíše k tomu, aby opustil nebe a vzal na sebe přirozenost člověka: „*Láska, ono nevyslovitelné tajemství, / které tě vyhnalo z nebeské vlasti...*“ (B 1,1,3-4). Máme zde další způsob, jak se připodobnit k Ježíši – trpět z lásky. Z Tereziina života je známo, že na sebe nebrala mimořádné kající skutky, jež by jí způsobovaly tělesné utrpení. Její malá cesta je charakteristická tím, že svůj kříž viděla v trpělivém snášení drobných trápení všedního dne.⁹² Terezie v jedné své básni vyjadřuje utrpení obrazem hroznu, který má být lisován: „*Jsem zlatým hroznem, / který pro tebe musí přijít nazmar... / Pod lisem utrpení / ti dokáží svou lásku*“ (B 25,7,3-6).

Téma lásky, spojené s utrpením, má v Tereziině poetické tvorbě důležité místo. Terezie chce Ježíše milovat beze zbytku, chce pro něj žít i umírat: „*Pamatuj, Ježíši, Slovo života, / že jsi mě miloval tak, že jsi pro mě zemřel. / I já tě chci milovat k zbláznění, / i já chci pro tebe žít i umírat*“ (B 24,26,1-4). Důležitost a hodnotu utrpení pro život z lásky můžeme vyčíst také z veršů, kde Terezie ústy anděla mluví ke svaté Cecílii a jejímu snoubenci: „*Vrhám se do Boží náruče, kontempluji jeho krásu, / avšak nemůžu se pro něj obětovat a trpět. / Nemůžu mu dát svou krev ani slzy (...)* / *Nad serafínem máte tu výhodu, / že můžete být čistí a můžete trpět!*...“ (B 3,89-91;95-96).⁹³

6.1.5 Dávat bez míry

Dalším rysem lásky, který naznačuje Terezie, je to, že láska nepočítá. Láska rozdává plnými hrstmi. Terezie říká, že si pro sebe neponechala nic, vše dala Ježíšovu božskému Srdci: „*Božskému Srdci, plnému něhy, / jsem dala vše... běžím lehce. / Nemám už nic, mým jediným bohatstvím je / žít z lásky*“ (B 17,5-8).⁹⁴ V jiné své básni Terezie odpovídá na námitku, kterou by někdo mohl vznést vůči karmelitce: „*Kdyby ti však někdo říkal, / že tvá díla nejsou vidět, / můžeš mu říci: Mnoho miluji, / a to je zde na zemi mým bohatstvím*“ (B 13,16,1-4). Terezie ukazuje na napětí mezi pojmy chudoba – bohatství. Dávat bez počítání, vydávat se z toho, co člověk má, s sebou nese bohatství jiného druhu, bohatství duše.

Jiným obrazem nevypočítavé lásky, která se pro Boha všeho vzdává, je obraz opuštěného stáda. Duše, zamilovaná do Ježíše, opouští své stádo a jde za svým jediným

⁹² Velké tělesné utrpení na ni vložil sám Bůh, v podobě její nemoci.

⁹³ Bernard BONNEJEAN uvádí, že Tereziina poezie lépe než její próza odpovídá na problém smyslu utrpení. Je tomu tak proto, že je v ní snáze patrné to nejdůležitější v duchovním životě – láska. Duši prospěšné utrpení je pouze takové, které se snáší z lásky k Bohu, z lásky k Ježíšovu spasitelnému kříži. Srov. op. cit., 136.

⁹⁴ V poznámce k francouzskému vydání básní se nachází odkaz na komentář sv. Jana od Kříže k *Duchovní písni*, k XXV. strofě, kde Jan píše o dívkách, kterým se lehce běží.

beránkem, Kristem: „*Dítě, opusť tuto krajinu, / nelituj svého stáda (...), / Ježíš bude tvým jediným beránkem*“ (B 10,4,1-2,4).

6.1.6 Oheň lásky

Již na jiných místech jsme mluvili o tom, že Terezie byla učednicí svatého Jana od Kříže. Výrazný vliv na ni měl i v pohledu na Boží lásku.⁹⁵ Jan si tuto lásku představoval jako očistný, spalující oheň, jak to vyložil ve své básni *Živý plamen lásky*. Terezie toto dílo svého duchovního učitele dobře znala. A sama se žhnoucí Boží lásce dala jako celopal, v *Úkonu obětování se Milosrdné lásce* (z 9. 6. 1895). Píše: „*Abych setrvávala v úkonu dokonalé lásky, obětuji se, můj Bože, jako celopal tvé Milosrdné lásce a prosím tě, abys ustavičně stravoval a zaplavoval mou duši proudy své nekonečné něhy a abych se takto stala mučednicí tvé lásky!*...“⁹⁶

Podívejme se na povahu onoho ohně lásky, kterému se Terezie obětuje. Jako skutečný oheň žhne a spaluje. Terezie tuto jeho vlastnost vítá vzhledem ke své nedokonalosti a hříšnosti. V básni *Žít z lásky* píše: „*Nevidím žádnou stopu po svých hříších, / láska v jediném okamžiku všechno spálila*“ (B 17,6,3-4). To Terezii dává radostnou jistotu, že její lidská slabost jí nebude na překážku v setkání s Ježíšem. Nemusí mít strach, že její osobní nedostatky jí znemožní přiblížit se k Miláčkovi. Plameny lásky ji očistí a stráví natolik, že bude spodobena se svým Vyvoleným. V parafrázi na *Glosu o božském* svatého Jana od Kříže Terezie píše: „*Láska, jak vím ze zkušenosti, / umí těžít (jaká to síla), / z dobra i zla, které ve mně nachází. / Proměňuje mou duši v sebe. / Tento oheň, který mi hoří v duši, / bez přestání prostupuje mé srdce. / A tak v jeho úchvatných plamenech / jdu vpřed a stravuji se láskou!*...“ (B 30,3). Oheň, co do spalující schopnosti, tak můžeme chápat jako očistný prostředek. Očišťuje duši, aby se mohla přiblížit k Bohu. Terezie píše: „*Abych mohla nazírat tvou slávu, / je třeba, to vím, projít ohněm. / A já jsem si za svůj očištec zvolila / tvou horoucí lásku, ó srdce mého Boha!*“ (B 23,8,1-4). A v *Úkonu obětování se*: „*Jestli někdy ze slabosti klesnu, ať tvůj božský pohled ihned očistí mou duši a stráví všechny mé nedokonalosti jako oheň, který proměňuje všechno v sebe!*...“⁹⁷

Dalším znakem ohně lásky je jeho sladkost, jeho něha. Jako Ježíš je něžným snoubencem, je něžná i jeho stravující láska. Terezie to dosvědčuje na vícero místech ve své poezii: „*Vzpomeň si na přesladký oheň, / kterým jsi chtěl zapalovat srdce*“ (B 24,17,1-2);

⁹⁵ Srov. Guy GAUCHER, op. cit., 100-120.

⁹⁶ AS, 257.

⁹⁷ Tamtéž.

„Potřebuji srdce horoucí a něžné“ (B 23,4,1); „*Jak nevýslovné opojení! / Cítím v sobě tlouci / srdce hořící něhou, / srdce mého manžela, mého krále*“ (B 27,1. ref.). Terezie onen oheň, jak můžeme vidět, lokalizuje do Ježíšova srdce. Ježíšovo srdce hoří ohněm lásky a tato láska zapaluje i srdce Tereziino. To, pohlčené plameny Ježíšovy lásky, zapaluje srdce lidí, se kterými se setkává. Dalším znakem božského ohně je tedy jeho schopnost se šířit. Sama Terezie píše: „*Žár nebeského ohně, kterým jsi zapálil mou duši, / chci i já šířit dál a dál. / Slabá jiskra, ó tajemství života, / stačí k zapálení obrovského požáru*“ (B 24,17,3-6). Nebo na jiném místě: „*Ach, jaké štěstí!... mám v sobě plameny, / kterými mohu každý den získat / Ježíšovi velký počet duší*“ (B 25,2,5-8).

Oheň lásky, kterým Ježíš zapaluje Tereziino srdce, nemůže zůstat skryt ani nemůže vyhasnout. Neuhasitelnost, věčné plání, je jeho další charakteristikou. Terezie píše: „*Oheň lásky, který stravuje mou duši, / nikdy nevyhasne!...*“ (B 26,9,3-4). Oheň Boží lásky plane neustále. Je však třeba stále prosit, aby si ho člověk uvědomoval a chtěl se vrhat do jeho planoucí výhně: „*Zapal mé srdce svým stravujícím plamenem / a budu ti moci žehnat a milovat tě*“ (B 41,2,3-4). Terezie si přeje, aby v ohni lásky mohla prodlévat neustále: „*Božský plameni, ó přesladvá výhni! / Ve tvém žáru chci přebývat*“ (B 17,6,5-6).

6.1.7 Láska jako milost

Terezie si je vědoma vlastní slabosti. Lásku považuje za veliký dar od Boha, který ona v sobě střeží jako vzácný poklad v hliněné nádobě. A má důvěru ve svého Miláčka, že ji vždy, když klesne, opět pozvedne, přispěchá jí na pomoc. „*V každém okamžiku mě zahrnuješ milostí, / žiji z lásky*“ (B 17,7,7-8). Teologální ctnost lásky si člověk nezasluhuje svými skutky. Bůh mu ji vlévá do srdce jako svůj dar, a je na člověku, zda ho přijme a rozmnoží. Vyznání, že láska je dar, můžeme spatřovat i v následujících verších: „*Má milovaná, má láska si tě vyvolila, / mám pro tebe vyhrazený slavný trůn*“ (B 16,6,3-4). Ježíš si vyvolí duši, zahrnuje ji svou láskou. A dar této lásky zůstává, Bůh si ho nebere zpět: „*Tvá láska mě vždy provází*“ (B 18,38,1).

6.1.8 Plody lásky

Terezie chápe život z lásky jako neustálou plavbu vpřed, aniž by zahálela, aniž by ztrácela čas. Cílem této plavby je setkání s Ježíšem, zde na zemi, jak jen to je člověku možné, a plnějším způsobem pak po smrti. Dynamickou silou, která pohání Tereziinu loďku, je právě láska: „*Láska vzdouvá mé plachty a žene loďku vpřed, / žiji z lásky!...*“ (B 17,9,7-8) Láska k Ježíši se neomezuje jen na Ježíše samotného, ale povzbuzuje Terezii k lásce bliženské: „*Žít*

z lásky (...) / znamená zasévat pokoj a radost do všech srdcí, / (...) láska mě žene vpřed, / neboť tě [= Ježíši] vidím v duších, svých sestrách“ (tamtéž, 8,1-4).

Bliženská láska je přítomna i na jiných místech Tereziiny poezie: „*Ty, které miluji, ó můj manželi, můj králi, / chci milovat jen pro tebe“ (B 36,5,7-8); „U svaté Alžběty, která přijala tvou / Mariinu/ návštěvu, / se učím horoucí lásce“ (B 54,6,7-8).* Bliženská láska je patrná i v Tereziině zvláštní slabosti pro hříšníky. V nejednom ze svých veršů prosí za jejich obrácení: „*Ach, chtěla bych zachraňovat duše, / z hříšníků dělat vyvolené...“ (B 19,2,5-6).*⁹⁸ Hříšníkům je věnována celá jedna strofa básně *Žít z lásky*: „*Žít z lásky znamená osušit ti tvář, / získat hříšníkům odpuštění. / Ach, Bože lásky, ať se jim dostane tvé milosti / a navěky ať žehnají tvému jménu... / Až k mému srdci zaznívá rouhání. / Abych ho smyla, chci navěky zpívat: / Zbožňuji a miluji tvé svaté jméno, / žiji z lásky“ (B 17,11).* Terezie se nechce obětovat jen za lidi nevěřící, stojící mimo církve nebo se vůči ní vymezující, ale i za samotnou církev. Ví, že i církev potřebuje tuto oběť lásky. Píše: „*Ach, oslav svou nesmrtelnou církev! / Nebud', Ježíši, hluchý k mým vzdechům, / já, její dítě, se za ni obětuji“ (tamtéž, 10,5-8).*

Vrátíme-li se ještě k obrazu loďky, uvidíme další aspekty lásky. Láska je nejen silou pohánějící ono plavidlo, ale i hvězdou, podle níž se loďka orientuje: „*Láska je mou jedinou hvězdou, / za jejím jasem bez odchytky spějí“ (B 17,8,5-6).* Láska tedy není jen samotnou cestou, pouhým pohybem vpřed, ale také cílem, ke kterému Terezie směřuje. O tom píše Conrad de Meester ve své knize o Tereziině spiritualitě. Rozlišuje dva termíny – lásku prochnutou důvěrou jako cestu a lásku-ideál, ke kterému má tato cesta vést.⁹⁹ Než člověk k onomu cíli dorazí, musí projít mnohými protivenstvími. Terezie je obrazně vyjadřuje rozbouřeným mořem. Láska však jí dává klid, vnitřní sílu a naději, že všechna nebezpečí bez úhony překoná. „*Žít z lásky, když Ježíš dřímá, / znamená odpočívat na rozbouřených vlnách. / Ach, neboj se, Pane, že tě probudím“ (tamtéž, 9,1-3).*

6.1.9 Vzor lásky v Marii Magdaleně

Při svých úvahách o životě z lásky se Terezie zastaví u příkladu Maří Magdaleny.¹⁰⁰ Nejprve připomíná její skutek lásky, kdy Ježíši omyla nohy svými slzami, zlíbala, usušila svými vlasy a namazala drahým olejem (srov. Lk 7,37-38). Terezie se s Marií Magdalenou jistým způsobem identifikuje, když říká: „*Parfémem, kterým voním tvou [=Ježíšovu] tvář, je má láska!“ (B 17,12,7-8).* Motiv vůně, vonné látky, není v Tereziině poezii příliš častý.

⁹⁸ Srov. dále B 21,1,6; B 24,16,6-9; B 46,4,1-2. K Tereziině lásce ke kněžím a misionářům, jak se zračí v jejích básních, srov. Bernard BONNEJEAN, op. cit., 97-100.

⁹⁹ Srov. Conrad de MEESTER, op. cit., 441.

¹⁰⁰ Srov. B 17,12.

Terezie jím vyjadřuje své city, náklonnost, své duševní dispozice k lásce. V návaznosti na zmínku o Marii Magdaleně píše: „*Žít z lásky, jaké podivné šílenství!* / *slyším říkat svět, „Ach, přestaňte s tím zpěvem, / nemrhejte svými vůněmi, svým životem, / ale nakládejte s nimi užitečně!...“*“ (B 17,13,1-4). Terezie zde opět vyjadřuje skutečnost, že Ježíš je její všechno. Jemu dala svůj život, aniž by si pro sebe něco vyhradila, jak jí to v její imaginárnosti radí svět. Terezie, stejně jako Marie Magdalena, svou láskou, vyjádřenou obrazem vonné látky, na Ježíši nešetřila. Motiv vůně se nachází ještě v jedné její básni: „*Pane, má duše se zamilovala do tvé krásy, / chci tě zahrnout svými vůněmi a květy*“ (B 34,2,1-2).

Rovněž výraz „šílenství“ není v Tereziiných básních častý. Najdeme ho ještě ve verši: „*Ty [= Ježíš] jsi mě miloval až k smrti, / i já tě chci milovat až k šílenství*“ (B 24,26,2-3). Ve stejném sémantickém poli jako výraz „šílenství“ se, dle našeho názoru, nachází i výraz „opojení“. Ježíšova láska Terezii zpíjí: „*Ach, jaké nevýslovné opojení! / Cítím v sobě tlouci / horoucí a něžné srdce / svého manžela, svého krále*“ (B 27,1.ref.); „*Toto spojení lásky, toto nevýslovné opojení, / to je mé nebe!...“* (B 32,3,7-8).

6.1.10 Smrt láskou

Terezie ve své poezii vícekrát vyslovuje přání zemřít láskou.¹⁰¹ Velmi často tak činí v souvislosti s ohněm lásky, který milujícího člověka stravuje. V básni *Žít z lásky* Terezie píše: „*Zemřít láskou, jaké přesladké mučednictví. / Právě to bych chtěla podstoupit. (...)* *Plameni lásky, spaluj mě bez ustání, / pomíjivý živote, tvé břímě je mi velmi těžké! / Božský Ježíši, splň můj sen: / zemřít láskou!...“* (B 17,14,1-2; 5-8). Na jiných místech Tereziiny poezie můžeme číst: „*Ach, Ježíši, ať jednoho dne zemřu láskou!*“ (B 18,52,4-5); „*Ty to víš, můj Bože! Vše, co si přeji, / je působit, abys byl milován a stát se jednoho dne mučedníkem. / Chci zemřít láskou*“ (B 24,26,6-7); „*Tvá láska je mým jediným mučednictvím. / Čím více v sobě cítím její žár / tím více po tobě touží má duše... / Ježíši, učiň, ať zemřu / láskou k tobě!!!...“* (B 31, 6.ref.). Smrt láskou Terezie nazývá jinými slovy sladkým mučednictvím. Touha po tomto druhu mučednictví se objevuje i v jejím *Úkonu obětování se Milosrdné lásce*: „*Až mě toto mučednictví připraví, abych mohla předstoupit před tebe, kéž konečně způsobí mou smrt a kéž se má duše bez prodlení vrhne do věčného objetí tvé Milosrdné lásky!...“*¹⁰²

Terezie nezakončuje svou báseň *Žít z lásky* tím, že by vyjádřila svou touhu po smrti láskou. Nekončí poukazem na smrt, byť na smrt láskou, tvořící vrcholné zakončení jejího

¹⁰¹ K tématu smrti láskou u sv. Terezie z Lisieux srov. Guy GAUCHER, op. cit., 110-120. Guy Gaucher uvádí, že touha po tomto typu smrti je zcela v tradici Karmelu (srov. tamtéž, 110).

¹⁰² AS, 258.

života zasvěceného lásce. Terezie se dívá dál. Očekává, že po smrti bude ve svém životě z lásky pokračovat. Bude ho žít v nebi, u živého Boha, a tento život z lásky bude jiný, dokonalejší, než byl zde na zemi. Výraz „žít z lásky“ tak v poslední strofě básně dostává poněkud jiný rozměr, než měl ve všech strofách předcházejících. Dostává rozměr eschatologický, rozměr přesahující individuální smrt člověka. Terezie píše: „*Zemřít láskou, to je má naděje. / Až uvidím, že má pouta povolují, / bude mi Bůh mou velkou odměnou (...) / Chci být v žáru jeho lásky (...) / To je mé nebe... to je můj úděl: / žít z lásky!!!...*“ (B 17,15,1-3;5;7-8).¹⁰³

6.2 Jak chce Terezie milovat

Téměř dva roky po napsání své básně *Žít z lásky* Terezie skládá báseň *Jak chci milovat* (B 41). I tuto báseň můžeme považovat za jakýsi manifest Tereziina chápání lásky. *Jak chci milovat* je podstatně kratší než báseň *Žít z lásky*, skládá se jen ze tří strof. Objevují se zde témata, která jsme mohli vidět v textu *Žít z lásky*, i témata nová. My se zde zaměříme zejména na specifické rysy této básně.¹⁰⁴

6.2.1 Dělat Ježíši radost

V první strofě Terezie používá svého oblíbeného slovníku – „dělat Ježíši radost“, „líbit se Ježíši“, „vroucně toužit“:¹⁰⁵ „*Božský Ježíši, slyš mou modlitbu, / svou láskou ti chci dělat radost. / Dobře víš, že jen tobě se chci líbit*“ (B 41,1-4). Žádný z těchto prvků není v její ranější básni *Žít z lásky* výslovně zastoupen. „Dělat Ježíši radost“ je Tereziiným přáním, které tvoří, mohli bychom říci, konstantu jejího života. Přesto se v její poezii nevyskytuje často. Najdeme ho ještě v básni příznačně nazvané *Má radost*, kde Terezie říká Ježíši: „*Mou jedinou radostí na této zemi / je dělat ti radost*“ (B 45,6,7-8); a o něco dále: „*Chtěla bych tě následovat do nebe, / udělá-li ti to radost*“ (tamtéž, 7,3-4). Ve stejné básni také praví: „*Ježíši, mou radostí je milovat tě!*“ (tamtéž, 8). Vidíme zde reciproční vztah – jako Terezie zakouší radost z milování Ježíše, přeje si, aby i Ježíš měl radost z lásky její. Chápe tak Boha zcela v souladu snoubeneckého vztahu milovaná – milovaný.

¹⁰³ O Tereziině pojetí života po smrti jakožto života z lásky jsme psali v kapitole o ctnosti naděje.

¹⁰⁴ Komentář k této básni najdeme i v příspěvku P. V. KOHUTA *Žít večný život v přítomnom okamihu s Teréziou z Lisieux*, proneseném na Mezinárodním sympóziu „Mojím povoláním je láska“ dne 20. října 2007 v Bratislavě. Autor nám laskavě poskytl definitivní verzi textu, která má být v nejbližší době publikována v připravovaném sborníku z dané akce. P. V. Kohut zde zdůrazňuje skutečnost, že báseň postupuje v linii: aktuální situace (vyhnanství) – definitivní perspektiva (konec života) – řešení napětí mezi oběma těmito póly (Ježíšova láska). Právě proměňující Ježíšova láska dovede Terezii ze smutného vyhnanství pozemského života do radostné věčné vlasti.

¹⁰⁵ Francouzské výrazy znějí: „*réjouir Jésus*“, „*plaire à Jésus*“, „*avoir ardent désir*“.

Přání „líbit se Ježíši“ rovněž vyjadřuje lidský rozměr Tereziiny lásky k Bohu. Pregnantně tuto svou touhu vyjadřuje následujícími verši: „*Líbit se ti je mou jedinou starostí / a mou blažeností / jsi ty, Ježíši!...*“ (B 31, 4.ref.,3-5). Terezie v básni *Jak chci milovat* upřesňuje, že se chce líbit „jen Ježíši“ (B 41,1,3). V tomto „jen Ježíši“ je patrný rys věrnosti, který se objevuje i ve třetí, závěrečné, strofě básně: „*Odpočiň si, má věrná manželko, / spočiň na mém srdci, mnoho jsi mě milovala*“ (tamtéž, 3,7-8). Terezie ví o slabostech lidského srdce, a proto onu věrnost nepovažuje za samozřejmost. V jedné své básni prosí o tuto věrnost Pannu Marii: „*Dej mi, abych byla věrná / svému božskému manželu Ježíši*“ (B 7,4,1-2). Odměnou za tuto věrnost bude to, že Ježíš si svou snoubenku, až přijde konec jejího pozemského života, zavolá. Ona se pak i po smrti bude moci těšit z jeho lásky: „*At' mě jednou vyzve jeho [= Ježíšův] něžný hlas, / abych letěla k jeho vyvoleným*“ (tamtéž, 3-4); „*Ach, s láskou at' mě zavolá tvůj hlas / a řekne mi: pojd', vše je odpuštěno*“ (B 41,3,5-6).

Jde-li o třetí oblíbený výraz Tereziina slovníku, „vroucně toužit“, najdeme ho v jejích básních v různých obměnách. Terezie svou touhu po Bohu vyjadřuje rozmanitým způsobem. Výmluvným příkladem je obrat „žíznit po lásce“: „*Žízním, Ježíši! (...) / Abych se zabydlela / v oceánu lásky, / přicházím k tobě (...) / Sdílím žhavost tvé žízně (...) / Že hořím žízní po lásce, / dnem i nocí, / pamatuj, Ježíši*“ (B 24,11,5;7-9;25,4;7-9). Je třeba si povšimnout, že Terezie nejen vyslovuje svou touhu a lásku po Bohu, ale i touhu Boha po lásce. I Ježíš žízní. Terezie sdílí jeho žízeň, neboť hoří jeho plamenem lásky: „*Znovu mi opakuješ: Žízním ... Žízním po lásce!...*“ (B 31,5,4); „*Žízním po lásce, splň mou naději, / rozdmýchej ve mně, Pane, svůj božský oheň*“ (tamtéž, 6,1-2). Nesmírnost Tereziiných duchovních tužeb se zračí v následujícím verši: „*Jen ty, Ježíši, jsi mohl uspokojit duši, / jejíž potřeba lásky byla nekonečná*“ (B 53,2,7-8).

6.2.2 Vše proměňovat v lásku

Terezie prosí Ježíše, aby vše, čím ona žije, proměňoval v lásku: „*Přijímám zkoušky smutného vyhnanství, / abych tě okouzčila a potěšila tvé srdce. / V lásku však proměň všechna má díla, / ó můj manželi, můj milovaný Spasiteli*“ (B 41,1,5-8). Terezie si přeje, aby celý její život byl skutkem lásky: „*Můj život není ničím jiným než pouhým skutkem lásky*“ (B 28,2,5). Domnívá se, že i v temnějším období zkoušek, kdy je těžké věřit v Boží lásku k nám i v opravdovost naší lásky k Bohu, je možno žít z lásky. Není to věc citu, ale omilostněné

vůle.¹⁰⁶ A je to zároveň jediná nezbytná věc, kterou má věřící člověk dělat: „*Jedinou nezbytnou věcí / je milovat tě, božské Dítě*“ (B 43,11,3-4).

6.2.3 Milovat Ježíše jeho láskou

O Tereziině touze milovat Ježíše jeho vlastní láskou jsme psali již výše. I v básni *Jak chci milovat* Terezie zdůrazňuje, že láska, jakou si Ježíš zaslouhuje, je láska nekonečná. Tedy taková, jakou miluje sám Ježíš. Chce-li tedy člověk Ježíše náležitě milovat, musí ho milovat láskou jeho vlastního srdce. Terezie Ježíše prosí, podobně jako v básni *Žít z lásky*, aby ji zapálil ohněm své lásky: „*Zapal mé srdce svým stravujícím plamenem (...) a budu tě milovat onou láskou, / jakou jsi mě miloval ty, Ježíši, věčné Slovo*“ (B 41,2,3;7-8). I zde představuje závěr básně eschatologický výhled. Když Terezie nastínila, jak chce milovat zde na zemi, obrací se na Spasitele s prosbou: „*Božský Spasiteli, na konci mého života / si pro mě přijď, bez meškání. / Ach! Ukaž mi svou nekonečnou něhu / a sladkost svého božského pohledu*“ (tamtéž, 3,1-4). Odměnou za Tereziinu věrnou lásku má být její spočinutí na Kristově srdci: „*Odpočíň si, má věrná manželko, / pojd' na mé srdce, mnoho jsi mne milovala*“ (tamtéž, 3,7-8).

Můžeme shrnout, že Terezie v básni *Jak chci milovat* podržela podstatné prvky, které se objevují v textu *Žít z lásky*. „*Žít životem Ježíše*“ z její ranější básně se zde objevuje jako „milovat Ježíšovou láskou“. Také „spalující oheň božské lásky“ má význačné místo v obou básnických skladbách. Rozdíl mezi oběma básněmi je následující - zatímco v básni *Žít z lásky* Terezie s radostí očekává blížící se konec svého života,¹⁰⁷ v básni *Jak chci milovat* je tomu jinak. Terezie zde zastává postoj trpělivého snášení exilu života z lásky k Ježíši. Rovněž zde nezmiňuje svou touhu po mučednictví lásky. To však může být dáno tím, že *Žít z lásky* napsala spontánně, a mohla tak projevit své nejvnitřnější touhy, zatímco *Jak chci milovat* psala na objednávku své spolusestry.

6.3 *Odevzdanost jako výraz lásky*

Zbývá nám důležitý aspekt Tereziina mnohvrstevnatého pojetí ctnosti lásky. Tímto aspektem je postoj odevzdanosti. Odevzdanost musíme chápat jako aktivní zaměření života do Boha, ne jako pasivní poddání se Boží vůli. Odevzdanost, jak jí rozumí Terezie, je reálným uvědoměním si vlastní situace a následným obrácením se k Bohu. Je důvěryplným postojem, který vyvěrá z lásky k Bohu a zároveň k Boží lásce směřuje: „*Chápu tak dobře, že jen láska nás může udělat milými Pánu Bohu, proto je tato láska jediné dobro, o které usiluji. Ježíš mi*

¹⁰⁶ K této problematice srov. Victor SION, op. cit., 89-92.

¹⁰⁷ „*Cherubíni, nalad'te svou harfu, / neboť cítím, že mé vyhnanství brzy skončí!...*“ (B 17,14,3-4).

ukazuje jedinou cestu, která vede k této božské Výhni. Tou cestou je odevzdanost malého dítěte, které bez obav usíná v náručí svého Otce...“¹⁰⁸ Již jsme výše zmínili jisté společné rysy důvěry a naděje. I odevzdanost v sobě nutně nese naději, jinak by šlo o pouhou rezignaci. Terezie věnuje odevzdanosti celou jednu báseň, *Odevzdanost je sladkým plodem lásky* (B 52). Vzhledem k tomuto důrazu na úzké spojení mezi odevzdaností a láskou, jak ho naznačuje sama Terezie, jsme se rozhodli o této ctnosti pojednat právě v souvislosti se ctností lásky.

Báseň o odevzdanosti se řadí mezi poslední Tereziiny poetické texty. Pochází z konce května 1897, tedy z doby, kdy Terezie prožívala utrpení spojené s postupující nemocí i zkouškou víry. Jako by se Terezii už nedostávalo sil k líčení Ježíšovy krásy, něhy, láskyplného žáru. Již zde neprosí o to, aby Ježíšovou láskou mohla zapalovat duše druhých. Apoštolský rozměr zde výslovně zastoupen není.¹⁰⁹ Báseň se soustřeďuje na analýzu autorčiny duše a na Boha, ke kterému onen pohled na sebe sama vede. Ctnost lásky je zde zprvu použita funkčně, jako spojnice, aby se Terezie dostala ke ctnosti odevzdanosti. Podívejme se nejprve na tento „přechod“. Poté se zaměříme na jednotlivé rysy odevzdanosti, jak je můžeme z básně vyčíst.

6.3.1 Metafora vztahu lásky a odevzdanosti

Terezie začíná báseň jako hádanku: „*Existuje na této zemi / úžasný strom, / jehož kořen, jaké to tajemství!, / se nachází v nebesích...*“ (B 52,1). Následně hádanka pokračuje - dozvídáme se další charakteristiky tohoto tajemného stromu – v jeho stínu se člověk nemusí ničeho bát, může si tam v klidu odpočinout. Teprve ve třetí strofě nalézáme odpověď: „*Jméno tohoto nevýslovného stromu / je láska. / A jeho lahodné ovoce / se nazývá odevzdanost*“ (tamtéž, 3). V kritických poznámkách k francouzskému vydání se uvádí, že tento strom a jeho ovoce můžeme chápat jako protipól ke stromu rajskému. Zatímco z rajského stromu nebylo prvním lidem dovoleno jíst, ovoce ze stromu lásky je pro člověka velmi užitečné. Člověk dělá dobře, když z tohoto ovoce jí, neboť mu nepřináší odloučení od Boha, ale naopak pevnější spojení s ním. Kdo jí z plodů tohoto stromu lásky, zakouší štěstí: „*Toto ovoce mi již v tomto životě / přináší štěstí. / Má duše se těší / z jeho božské vůně*“ (tamtéž, 4).

¹⁰⁸ AS, 182.

¹⁰⁹ To ovšem neznamená, že by ho Terezie zcela ztratila ze zřetele. Až do konce života zůstal jejím důležitým duchovním úkolem, jak o tom svědčí její texty a rozhovory z posledních měsíců života.

6.3.2 Hlavní rysy odevzdanosti

Postoj odevzdanosti má na člověka blahodárny účinek. Odevzdaný člověk zakouší velký vnitřní pokoj. Nemusí se ničeho obávat, neboť s důvěrou spoléhá na milujícího Boha. Výraz „pokoj“¹¹⁰ se v básni objevuje čtyřikrát. Terezie píše: „*Dává mi [odevzdanost] v tomto světě / oceán pokoje. / V tomto hlubokém pokoji / budu navěky spočívat...*“ (B 52,6); „*Ne, nic mě nezneklidňuje, / nic mě nemůže zarmoutit. / Výše než skřivánek / se umí rozletět má duše*“ (tamtéž, 16).¹¹¹ Tereziin pokoj srdce pramení z toho, že se v každém okamžiku dokáže „rozletět k Bohu“. Nezůstává u svých nedostatků a trápení, jež by ji mohly zkrušit. Neuzavírá se v těžkých chvílích, ve chvílích bouře, jak to sama obrazně vyjadřuje,¹¹² do sebe, ale utíká se k Pánu. V něm nachází její srdce pokoj.

Viktor Sion rozlišuje tři momenty v Tereziině pohybu odevzdanosti: objektivní pohled na sebe sama, přijetí vlastní poznané slabosti a obětování sebe sama Bohu.¹¹³ Žádný z těchto prvků nesmí chybět, má-li jít o skutečnou křesťanskou odevzdanost. Znovu se zde setkáváme s Tereziiným smyslem pro realitu. Nic si nezastírat, statečně se podívat na vlastní ubohost. Terezie svou „nepatrnost“, nedostatečnost před Bohem vyjadřuje v *Odevzdanosti* obrazem malé chudobky: „*Jako chudobka / s nachovými kvítky, / i já, malá květinka, / se otevírám slunci*“ (B 52,10). Nepovažuje se za vznešenou lilii, ale za obyčejnou drobnou kytičku. Nezoufá si však nad svou situací a obrazně řečeno nastavuje svůj květ slunci, tedy obrací se k milujícímu Bohu. I zde Terezii k takovému důvěryplnému vzmachu pomáhá vědomí, že i Ježíš se pro ni stal maličkým. Terezie píše: „*Mým něžným sluncem života, / ó můj milovaný králi, / je tvá božská hostie, / malá jako já*“ (tamtéž, 11).

Terezie ve své poezii s oblibou vyjadřuje svou „maličkost“. Můžeme ji vytušit i pod výrazy „usínat na srdci Boha“ (B 3,31-32) nebo „odpočívat na srdci Panny Marie, skrýt se v jejím závoji“ (B 13,3,4;4,1). Chvíle spočinutí na milovaném srdci evokuje představu slabého tvora, který s důvěrou nabírá sílu u někoho, kdo ho mnohokrát přesahuje a zároveň ochraňuje. Terezie vyjadřuje vlastní nepatrnost i ve své úplně poslední básni, či spíše torzu básně, ze 16. 7. 1897. Píše: „*Ty, který znáš mou krajní maličkost, / nezdráháš se ke mně sklonit! / Přijď do mého srdce, ó bílá hostie, kterou miluji, / přijď do mého srdce, které po tobě touží!*“ (doplňková B 8,1-4).

¹¹⁰ Francouzský výraz zní „paix“.

¹¹¹ Již zcela blízko smrti Terezie říká: „*Mé srdce je tak plné Boží vůle, že i když se přes ně něco přejeje, nepronikne to dovnitř; je to takové nic, které snadno sklouzne, jako olej, který se nemůže smísit s vodou. V hloubce zůstávám stále v hlubokém míru, který nemůže nic zakalit.*“ - Vstupuji do života, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992, 68.

¹¹² „*V jeho božské náruči se neobávám bouře, / naprostá odevzdanost je mým jediným zákonem*“ (B 32,4,5-6).

¹¹³ Srov. Viktor SION, op. cit., 115-122.

Dalším Tereziiným oblíbeným prostředkem k vyjádření vlastní maličkosti je obraz dítěte. Jako slabé dítě nemůže spoléhat na vlastní síly, chce-li něčeho dosáhnout, ani Terezie. S láskou a důvěrou se utíká k Bohu, aby jí pomohl. Odevzdanost předpokládá vědomí vlastní slabosti i vědomí Boží pomocné ruky. Terezie zdůrazňuje, že odevzdanost je také spojena s odvahou, ba opovážlivostí.¹¹⁴ Tento odvahy plný rozměr odevzdanosti je dobře vidět v následujících verších: „*Chci tě milovat jako malé dítě, / chci bojovat jako statečný válečník*“ (B 36,3,3-4).

Jiným výrazem Tereziiny „maličkosti“ je přiznání, že sama ze svých sil nechce nic podnikat: „*Tobě se odevzdávám, / můj božský manželi, / a netoužím po ničem, / jen po tvém tolik něžném pohledu*“ (B 52,8). Odevzdanost se tak ukazuje jako podřízení se Bohu, přijetí jeho vůle za vlastní.¹¹⁵ Výsledkem postoje odevzdanosti pak je to, že člověk se Bohu skutečně, nejen ve svých představách a snech, přiblíží: „*Pouze odevzdanost mě vrhá / do tvé náruče, Ježíši*“ (tamtéž, 7,1-2). Znovu se dostáváme k výstupu duše vzhůru k Bohu. Jak jsme o tom již psali na jiném místě, jde o anagogický úkon víry. Člověk, když poznal své chyby, se nevydává k Bohu cestou ctností, ale přímou myšlenkou na Boha, pozvednutím srdce k Bohu. Tím se dostává výš, než kam by dospěl vlastním úsilím: „*Dotýkáme se břehů, / kde vládne dobrý Bůh*“ (tamtéž, 17,3-4).

Postoj odevzdanosti se neobjevuje teprve v Tereziině pozdní poetické tvorbě. Terezie obdivovala tuto ctnost již v jedné ze svých prvních básní, v básni věnované svaté Cecílii. Již zde můžeme najít výrazy, které se vyskytují později v *Odevzdanosti*: „*Nevýslovná odevzdanost! Božská melodie!*“ (B 3,29); „*Dokonalá odevzdanost, tento sladký plod lásky*“ (tamtéž, 110). Odevzdanost tedy není Tereziiným objevem teprve v době její zhoršující se nemoci. Není tudíž oprávněné říci, že Terezii, vyčerpané tuberkulózou, nezbývalo nic jiného, než odevzdat se Pánu. Viktor Sion uvádí, že Tereziina odevzdanost není laciným postojem, ale je výsledkem dlouhé práce na sobě samé, askeze.¹¹⁶ Není však nepochopitelné, že Terezie ji tematizuje více na sklonku života.¹¹⁷

Můžeme shrnout, že odevzdanost je určitou polohou lásky. Conrad de Meester uvádí, že odevzdanost osciluje mezi nadějí a láskou.¹¹⁸ Týká-li se přijetí Boží vůle za vlastní, má blíže k lásce. Jde-li o její zaměření do budoucnosti, o důvěryplné čekání na Boha, blíží se

¹¹⁴ Srov. AS, 191, 192.

¹¹⁵ Srov. M. M. PHILIPON, op. cit., 126.

¹¹⁶ Viktor SION, op. cit., 122.

¹¹⁷ Srov. např. její báseň *Opadaná růže* (B 51), z 19. 5. 1897. Zde je postoj odevzdanosti vyjádřen obrazem opadávající růže.

¹¹⁸ Srov. Conrad de MEESTER, op. cit., 485-486.

k naději. V Tereziině básnické tvorbě jsou přítomny oba aspekty. Domníváme se však, na základě samotných Tereziiných formulací, že ona poloha bližší lásce v ní převažuje.

7. PROLÍNÁNÍ VÍRY, NADĚJE A LÁSKY V TEREZIINĚ POEZII

Již při rozboru jednotlivých teologálních ctností jsme měli možnost vidět, že hranice mezi nimi nejsou nijak ostré. Naopak – víra, naděje a láska se vzájemně ovlivňují, umocňují, jedna ze druhé vyrůstají. V této kapitole se zaměříme právě na jejich vzájemné vztahy a prolínání. Neřekneme již nic nového, co by nebylo možno vyčíst z předcházejících kapitol. Jen upozorníme na momenty, které by se v rámci pojednání o jednotlivých ctnostech daly snadno přehlédnout.

Předně je třeba říci, že Tereziiny básně jsou básně exilu. Jsou upřeny do budoucnosti, k setkání s Pánem tváří v tvář, v plnosti. Eschatologický rozměr naděje je v nich všudypřítomný. Viděli jsme také, že Tereziina naděje má konkrétní výraz v dokonalé lásce k Bohu. Je nadějí na to, že v nebi bude Terezie Bohu plně opřevzat jeho nekonečnou lásku. Ukazuje se tedy, že Tereziina naděje z lásky vyrůstá a k lásce směřuje. Bez víry v Kristovu lásku by však byla nadějí falešnou. Víra ji drží a umožňuje její sebezpřesahný pohyb. Conrad de Meester hovoří o ustavičném harmonickém pohybu víry, naděje a lásky.¹¹⁹

7.1 Naděje a láska opřené o víru

Viděli jsme, že Tereziina naděje má pevný základ ve víře v Boha. Chceme-li to úžeji vymezit, můžeme říci „ve víře v milosrdného Boha“. Terezie měla vytříbený smysl pro Boží milosrdenství. Plně si uvědomovala realitu vlastní nedokonalosti. A současně ve svém srdci pociťovala velikou touhu po svatosti. Právě víra Boží milosrdenství jí pomáhala překlenout onu propast mezi vlastní slabostí a ideálem, jehož chtěla dosáhnout.¹²⁰ Terezie věřila, že Bůh ve svém milosrdenství nedopustí, aby se utopila ve svých chybách a pochybnostech. Žila z víry, že Pán se k ní sklání a pozvedá ji, kdykoli ona potřebuje. Tuto Boží lásku, sestupující z nebe a sklánějící se k lidem, si Terezie zvláště výrazně uvědomovala v tajemství eucharistie. „*Nebe, ó jak svrchované tajemství!, / se skrývá v obyčejném chlebu, / neboť nebe je sám Ježíš, / který k nám každé ráno přichází*“ (B 40,2). Tereziina naděje na setkání s Bohem a na jeho pomoc se tak opírá o konkrétní tajemství víry. Na jiném místě můžeme číst: „*Mým sladkým sluncem života, / ó můj milovaný králi, / je tvá božská hostie, / malá jako já...*“ (B 52,11). Terezie neběduje nad vlastní ubohostí, naopak. Jako se Ježíš z lásky k ní stal maličkým, i ona chce zůstat maličkou a pokorně přijímat své nedostatky. To vše v naději, že ji jeho láska

¹¹⁹ Srov. Conrad de MEESTER, op. cit., 486.

¹²⁰ Srov. Conrad de MEESTER, op. cit., 436-437.

pozvedne k sobě. Pokorné sebezpřijetí, výraz odevzdanosti, ji vrhají přímo do Kristovy náruče: „*Pouze odevzdanost mě vrhá / do tvé náruče, ó Ježíši*“ (B 52,7,1-2).

Terezie nejprve uvěřila v Boží lásku.¹²¹ Díky této víře v Boží lásku rostla i její láska k Bohu, do té míry, že Terezie se Boží milosrdné lásce cele obětovala.¹²² Conrad de Meester uvádí, že Tereziina láska k Bohu byla plně „láskou-odpovědí“.¹²³ Odpovídala na Boží nekonečnou lásku, a proto také Terezie chtěla, aby tato její láska byla nekonečná.

7.2 Víra opřená o naději a lásku

Ve zkoušce víry se Terezie opírá o lásku k Ježíši a o naději na setkání s ním. Ve chvílích, kdy nemůže žít z daru víry, snaží se o to víc žít z darů lásky a naděje. V její poezii můžeme číst: „*Opřena beze vsí opory, / bez světla a v temnotách / jdu vpřed, stravována láskou*“ (B 30, úvodní strofa). Jinými slovy řečeno, schází-li Terezii světlo víry, osvětluje její cestu plamen lásky. Ten zabrání, aby Terezie upadla do osidel nebezpečí, která se na její cestě ke Kristu nacházejí.¹²⁴

Terezie lásku chápala také jako cestu k hlubšímu porozumění pravdám víry. Píše: „*Znám tvá tajemství, neboť jsem tvou manželkou*“ (B 24,6). Láska Terezii uvádí do intimního vztahu s Bohem a pomáhá jí proniknout do jeho tajemství.

7.3 Láska jako cesta k Tereziině naději

Viděli jsme, že Tereziinou nadějí je sám Bůh. Terezie touží po nebi jen proto, aby v něm mohla Boha více a dokonaleji milovat. Je paradoxní, že čím více Terezie Boha miluje, tím víc si uvědomuje, jak je její láska nedokonalá.¹²⁵ Uvědomuje si nekonečnost Boží lásky i nekonečnou vzdálenost, která jí zbývá, aby této lásky dosáhla. Svou nekonečnou cestu k Boží lásce podstupuje s důvěrou, že Pán doplní to, co jí schází. Že sám bude její láskou, dokonalou, bezbřehou: „*Budu tě milovat tou láskou, / jakou jsi mě miloval ty, Ježíši, věčné Slovo*“ (B 41,2,7-8).

Tereziin duchovní život můžeme vidět jako cestu důvěry a lásky. Jako cestu do nebeské vlasti, kterou není nic jiného než láska: „*Chci být ve výhni jeho /Boží/ lásky, / chci ho vidět, navěky se s ním spojit. / To je mé nebe... to je můj úděl: / žít z lásky!!!...*“ (B 17,15,2-8). V jednom ze svých rukopisů Terezie píše: „*(...) LÁSKA je znamenitá cesta, která vede*

¹²¹ Srov. 1 Jn 4,16.

¹²² Srov. Úkon obětování se Milosrdné lásce, in: AS, 256-258.

¹²³ Srov. Conrad de MEESTER, op. cit., 404.

¹²⁴ Srov. B 30,2,5-4.

¹²⁵ Srov. Conrad de MEESTER, op. cit., 441.

bezpečně k Bohu.“¹²⁶ A opět dává radu, jak se vypořádat s vlastní slabostí, která by na této cestě mohla být překážkou: „*Jsem jen dítě, bezmocné a slabé. Ale právě má láska mi dává odvahu, abych se nabídla za oběť tvé lásce, Ježíši.*“¹²⁷

Terezie dosvědčuje, že díky lásce můžeme již na zemi jistým způsobem zakoušet nebe, ve které doufáme. Láska Terezii umožňuje alespoň částečně na zemi okusit nebe: „*V tomto životě, který je jak pouhý den, / mám na této zemi / nebeský život lásky*“ (B 30,2,2-3); „*Láska, tento oheň vlasti, / mě neustále stravuje*“ (B 45,7,5-6).

¹²⁶ AS, 188.

¹²⁷ Tamtéž. Srov. také Tereziin Úkon obětování se Milosrdné lásce, in: AS, 256-258.

8. ZÁVĚR

Ve své práci jsme se zabývali rozbohem básní Terezie z Lisieux. Tato francouzská karmelitka se proslavila především svými prozaickými spisy, které v češtině vyšly pod souhrnným názvem *Autobiografické spisy /Dějiny duše/*. Její poetická tvorba zůstávala, a v českém prostředí stále zůstává, stranou badatelského zájmu. Je tomu tak proto, že Tereziiny básně mohou na první pohled vypadat naivně, afektovaně, můžeme říci „nasládle“. Snažili jsme se ukázat, že onen první pohled může být velmi zavádějící. Pod zdánlivě konvenčními výrazy jsme nacházeli hlubokou křesťanskou zkušenost teologálního života, tj. života žitého s Bohem.

V Tereziině poezii jsme pátrali zejména po teologálních ctnostech, které jsou svědectvím života prožívaného v Boží přítomnosti. Nejprve jsme se zaměřili na ctnost víry a na její různé odstíny v Tereziiných básních. Rozlišili jsme víru jako akt věření (*fides qua*), víru co do obsahu (*fides quae*), víru podrobenou zkoušce a víru, jakou Terezie nacházela u Panny Marie. Dospěli jsme k tomu, že víra jako akt představuje pro Terezii velmi aktivní postoj, jak Terezie sama říká – boj. Víra není záležitostí smyslových útěch, osvědčuje se naopak v období, kdy člověk žádné útěchy nezakouší. Terezie ve svých básních dosvědčuje, že žije z víry i v období zkoušek. Píše, že radost z daru víry trvá, i když v srdci zakouší vyhnanství. Jde-li o obsah víry, Terezie ve své poezii nejvíce rozpracovává tajemství eucharistie. V eucharistii vidí Ježíše, který se z lásky k lidem stal maličkým, skryl se v malém kousku chleba. I Terezie chce pro Ježíše zůstat maličkou a žít život ve skrytosti.

Se skrytostí souvisí téma zkoušené víry, kdy Ježíš se skrývá duši věřícího. Z Tereziiných básních jsme vyčetli, že v takovém období zkoušky víry Terezie zdvojnásobuje svou lásku a naději. Je rozhodnuta trpělivě na Ježíše čekat, i když by toto čekání mělo být velmi dlouhé. Viděli jsme, že Terezie svou „noc víry“ prožívala za pomoci svého duchovního učitele svatého Jana od Kříže a jeho nauky o stravující síle lásky.

Na zkoušku víry navazuje aspekt víry Mariiiny. V Tereziině básni *Proč tě miluji, ó Maria* jsme mohli vidět Pannu Marii jako vzor pro každého věřícího, který prožívá zkoušku víry. Maria pokorně a s nadějí prožívala úzkost, když se jí ztratil dvanáctiletý Ježíš. Terezie píše, že každý, kdo prožívá zkoušku víry, má ochotně čekat, až si ho Pán zase najde. Skutečnost, že Bůh se ve své pedagogice člověku skrývá a zároveň člověka nepřestává hledat, jsme označili za charakteristický rys Tereziina vnímání zkoušky víry.

Rozbor ctnosti naděje ukázal, že Tereziina poetická tvorba je ve své podstatě eschatologická, zaměřená na budoucí život s Kristem v plnosti. Nejprve jsme nacházeli

souvislosti mezi nadějí a chudobou. Terezie samu sebe ve své poezii prezentuje jako vyhnanou Ježíšovu snoubenku, která nemá nic než lásku svého snoubence. Právě kvůli této lásce se všeho zřekla, v naději, že tak dosáhne nebe, které považovala za svou pravou vlast.

V dalším kroku jsme se snažili postihnout konkrétnější podobu Tereziiných očekávání. Vycházeli jsme při tom z analýzy básně *Co brzy uvidím poprvé. Za základní polaritu* jsme označili „cizí břeh“ (tj. život zde na zemi) – „věčný břeh“ (tj. život v nebi). Terezie se těší na věčný břeh, kde bude v blízkosti Ježíše. Báseň ukazuje Tereziinu velmi intimní představu o nebi. V nebi se Terezie bude těšit z krásy a důvěrností svého snoubence. Jediným důvodem, proč Terezie po nebi vůbec touží, se ukázala být možnost milovat Ježíše bez omezení, spojených s pozemským životem. Tereziina naděje tak dostává konkrétní podobu naděje na věčnou lásku v nebi.

Při dalším rozboru ctnosti naděje jsme vycházeli ze závěrů Conrada de Meestera, který poukázal na příbuznost naděje a důvěry. Důvěra má v Tereziině poezii důležité místo. Vystopovali jsme ji v poetických obrazech pokojného čekání na Ježíše, klidného spánku na Ježíšově srdci a v obraze malého dítěte. Ukázalo se, že důvěra (se svým typickým znakem – „důvěrností“) Terezii pomáhá překlenout propast mezi vlastní slabostí a ideálem, o který Terezie usilovala. Terezie ve své poezii vyslovuje důvěryplnou naději, že Bůh promění její nedokonalá díla a dodá jim ceny.

Důležitým doplňkem Tereziina eschatologického zaměření je její smysl pro přítomný okamžik, který jsme objevili s největší intenzitou v básni *Můj dnešní zpěv*. Tereziina spiritualita se i v její poezii ukazuje být velmi realistická.

Po ctnostech víry a naděje jsme se zaměřili na ctnost lásky. Ukázali jsme, že celá Tereziina poetická tvorba, jak ji chápala sama autorka, je jediným zpěvem lásky. Z její tvorby jsme vybrali dvě básně, které považujeme za ústřední výpovědi o Tereziině pojetí lásky. Ty jsme analyzovali v kontextu celého Tereziina básnického díla.

V básni *Žít z lásky* jsme našli následující rozhodné momenty: život z lásky Terezie chápe jako účast na vnitřním životě Boha. Proto ve své poezii hledá způsoby, jak žít životem Ježíše. Řešení, vzájemně se doplňujících, existuje víc: žít z eucharistie, žít s Ježíšem v intimním vztahu snoubenec-snoubenka, milovat Ježíše samotnou jeho láskou, trpět z lásky k Ježíši, darovat Ježíši celý svůj život. Významným obrazem ztotožnění se s Ježíšem, který si Terezie vypůjčila od svatého Jana od Kříže, je obraz stravujícího ohně lásky. Terezie ve svých básních vyslovuje touhu přebývat v žáru božské výhně lásky. Chce, aby ji tento plamen stravoval, přeměňoval v sebe. S tím souvisí i Tereziina touha po mučednictví lásky. A nejen touha. Terezie ve svých básních dosvědčuje, že toto mučednictví skutečně zakouší.

Obraz ohně lásky má u Terezie také apoštolský rozměr. Terezie, zapálená ohněm lásky, chce šířit tyto plameny dál, do duší svých bližních.

V básni *Jak chci milovat* Terezie zdůrazňuje tři prvky – „dělat Ježíši radost“, „vše proměňovat v lásku“, „milovat Ježíše jeho láskou“. V prvním důrazu spatřujeme lidský rozměr Tereziiny lásky k Bohu. Terezie chce Ježíše těšit, chce se mu líbit, chce mu být věrná. Zároveň po Bohu žízni, jako Bůh žízni po lásce Tereziině. Dialogický rozměr je pro Tereziinu poezii charakteristický.

Druhý moment, „vše proměňovat v lásku“, odpovídá Tereziinu duchovnímu programu, nastíněnému v básni *Žít z lásky*. Terezie prosí Boha, aby všechny její skutky, samy o sobě bezcenné, proměňoval v lásku.

Třetí prvek rovněž odpovídá touhám vyjádřeným ve skladbě *Žít z lásky*. Terezie chce Ježíše milovat tak, jak on miluje ji. To znamená nekonečnou láskou, které není schopen na zemi žádný člověk. Terezie tento nesoulad řeší tak, že prosí Boha, aby ho mohla milovat jeho vlastní láskou. Opět se zde objevuje obraz přetvářejícího ohně lásky.

Jako teologální naděje nacházela svůj jistý výraz v ctnosti důvěry, teologální láska nabývá zvláštního charakteru ve ctnosti odevzdanosti. Terezie považovala odevzdanost za plod lásky, jak to dosvědčuje samotný název její básně *Odevzdanost je sladkým plodem lásky*. Při analýze této básně jsme našli následující charakteristické rysy odevzdanosti: 1. Odevzdanost působí v duši člověka pokoj; 2. Nutnými složkami odevzdanosti jsou reálný pohled na sebe sama a následné upnutí se k Bohu; 3. Odevzdanost má aktivní a odvahy plný rozměr, nemá nic společného s rezignací; 4. Odevzdanost člověka pozvedá přímo k Bohu. Viděli jsme, že Terezie odevzdanost tematizuje již ve svých raných básních, třebaže hlavní důraz na ni klade v posledních měsících svého života.

V závěrečné kapitole jsme se soustředili na propojenost víry, naděje a lásky. Jejich vzájemné působení se ukazovalo již při rozboru jednotlivých teologálních ctností. Domníváme se, na základě rozboru Tereziiných básní, že jsou v její poezii důležité tři momenty: 1. Naděje a láska se opírají o víru. Terezie nejprve uvěřila v Boží lásku, a teprve díky této víře Boha miluje a v Boha doufá. Terezie často ve svých verších praví, že Bůh nejprve miloval nás a z lásky k nám se stal vyhnancem na zemi. Tajemství Božího sestupu k lidem Terezie nejčastěji vyjadřuje obrazem eucharistie. 2. Víra, zejména v období zkoušek, se opírá o naději a lásku. Terezie, ovlivněna svatým Janem od Kříže, v období své zkoušky víry zintenzivňuje svou lásku. Vyjadřuje to tak, že v temnotách ji stravuje oheň lásky. Láska je pro Terezii také cestou k plnějšímu porozumění pravdám víry. 3. Láska je cestou k naději. Tereziinou nadějí je milovat Boha v nebi nekonečnou láskou. Láska jí dává odvalu, aby o

tuto nekonečnou lásku Boha prosila. Terezie to vyjadřuje tak, že chce Boha milovat láskou jeho vlastního božského srdce.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura

- TEREZIE Z LISIEUX: Autobiografické spisy, Vimperk: Nakladatelství tiskárny Vimperk, 1991.
- THERESE DE LISIEUX: Oeuvres complètes, Paris: Editions du cerf, Desclée de Brouwer, 1992.
- TEREZIE Z LISIEUX: Vstupuji do života, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992.
- TEREZIE Z LISIEUX: Dopisy Terezie z Lisieux, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- TEREZIE Z LISIEUX: Básně, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, ²2003.
- NOVÝ ZÁKON, Praha, Česká liturgická komise, 1989.

Sekundární literatura

- AKVINSKÝ Tomáš: Summa theologica, Augustae Taurinorum, 1893.
- BALTHASAR Hans Urs von: Jednota božských ctností, in: MKR Communio 1 (1998) 14-22.
- BONNEJEAN Bernard: La poésie thérésienne, Paris: Editions du cerf, 2006.
- GAUCHER Guy OCD: Terezie z Lisieux, čtenářka a učednice svatého Jana od Kříže, in: Učitel víry II., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, 49-53.
- GAUCHER Guy OCD: Jan a Terezie. Plameny lásky. Vliv sv. Jana od Kříže v životě a spisech sv. Terezie z Lisieux, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.
- KOHUT Pavel Vojtěch OCD: Duchovní touhy sv. Terezie z Lisieux, in: CETKOVSKÝ Gorazd (ed.), Učitelka prostoty. Spiritualita svaté Terezie z Lisieux, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 75-89.
- KOHUT Pavel Vojtěch OCD: Mystická cesta svaté Terezie z Lisieux, in: Teologické texty 5 (1997) 167-169.
- LÉTHEL François-Marie OCD: Chrystocentryzm dynamiczny, in: GOGOLA Jerzy Wieslaw OCD (ed.), Swieta Teresa z Lisieux slowem Boga dla swiata,

- Kraków: Karmelitanski Institut Duchowosci, Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 1998, 67-89.
- MEESTER Conrad de OCD: Terezie z Lisieux a svatý Jan od Kříže, in: Učitel víry II., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, 54-56.
- MEESTER Conrad de OCD: Dynamique de la confiance. Genèse et structure de la „voie d'enfance spirituelle“ de sainte Thérèse de Lisieux, Paris: Editions du cerf, ²1995.
- PHILIPON Marie-Michel OP: Sainte Thérèse de Lisieux. „Une voie toute nouvelle“, Paris: Desclée de Brouwer, 1946.
- RUIZ Federico OCD: Teresa e san Giovanni della Croce, in: MEESTER Conrad de OCD (ed.): Teresa di Lisieux. Vitta, dottrina, ambiente, Cinisello Balsamo: Edizioni san Paolo, 1996, 114-118.
- SION Victor OCD: Duchovní realismus Terezie z Lisieux, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992.
- WACH Albert OCD: Rola wiary w doswiadczeniu Boga u sw. Teresy od Dziecatka Jezus, in: PAWLIKOWSKI Adam OCD (a kol.): Boze mój, kocham Cie, Kraków: WSD Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych, 1996, 89-100.

Dosud nepublikované zdroje

- KOHUT Pavel Vojtěch OCD: Žit' večný život v prítomnom okamihu s Teréziou z Lisieux. Príspevok pronesený na Mezinárodním sympóziu „Mojím povolaním je láska“ při příležitosti 110. výročí smrti a 10. výročí vyhlášení Učitelkou církve Terezie z Lisieux, dne 20. října 2007 v Bratislavě. Definitivní podobu textu, která bude v dohledné době publikována v připravovaném sborníku, nám laskavě poskytl autor příspěvku.
- KOHUT Pavel Vojtěch OCD: „Na cizím břehu“ – „v nebi ve víře“. Poselství „sester v Duchu“ o věčném životě v přítomném okamžiku. Príspevok pronesený na Celostátním kongresu katechetů, dne 26. října 2007 v Kroměříži. Definitivní podobu textu, která bude v dohledné době publikována v připravovaném sborníku, nám laskavě poskytl autor příspěvku.

Internetové zdroje

KOHUT Pavel Vojtěch OCD: Cíl, povaha a základní dynamiky společenství mezi Bohem a lidmi, <http://ktf.cuni.cz/~kohut/st/schema4.doc>

Anglická anotace

Bachelor thesis title:

Theological virtues in the poetry of Theresa of Lisieux

Author:

Tereza Heiderová

Supervisor:

Th.Lic Pavel Vojtěch Kohut Th.D. OCD

Annotation:

The bachelor thesis deals with the questions of the theological virtues in the poetry of Theresa of Lisieux. At first, the author defines the concept „the theological virtues“. Then Theresa's poetry is concisely characterized and set into the context of her work. The results published in the French edition of Theresa's complete works (1992) are consequently taken as the basis of the author's investigation.

In the following chapters, that form the core of the whole thesis, Theresa's poems are analysed according to the prism of the theological virtues - faith, hope and charity. The author comes to the following conclusions: 1. Faith is the topic that gets in the Saint's poetry the least attention, despite its being the source from which her poetry springs forth. 2. Hope is the basic dimension of Theresa's poetry. She considers herself to be the expelled fiancée of Christ waiting patiently for the life with God in heaven. 3. Charity and love is the most frequent theme in Theresa's poetry. It constitutes the basic source of her inspiration. There is the apparent influence of saint John of the Cross, her spiritual teacher, in her conception of love. Both consider love of God to be the quenchless flame that consumes and at the same time transforms a man. It is just this metamorphosing power that is for Theresa's conception of love very important. The flame of God's love burns Theresa's imperfection and thus it brings her near to the beloved God.

In the concluding chapter the author refers to the real inseparability of the theological virtues. Faith, hope and charity necessarily go with each other. Hope and charity comes out of faith, Theresa's hope is ultimately identified with the hope for the never-ending love.

Key expressions:

Theological virtues - Poetry of Theresa of Lisieux - Faith - Hope - Charity